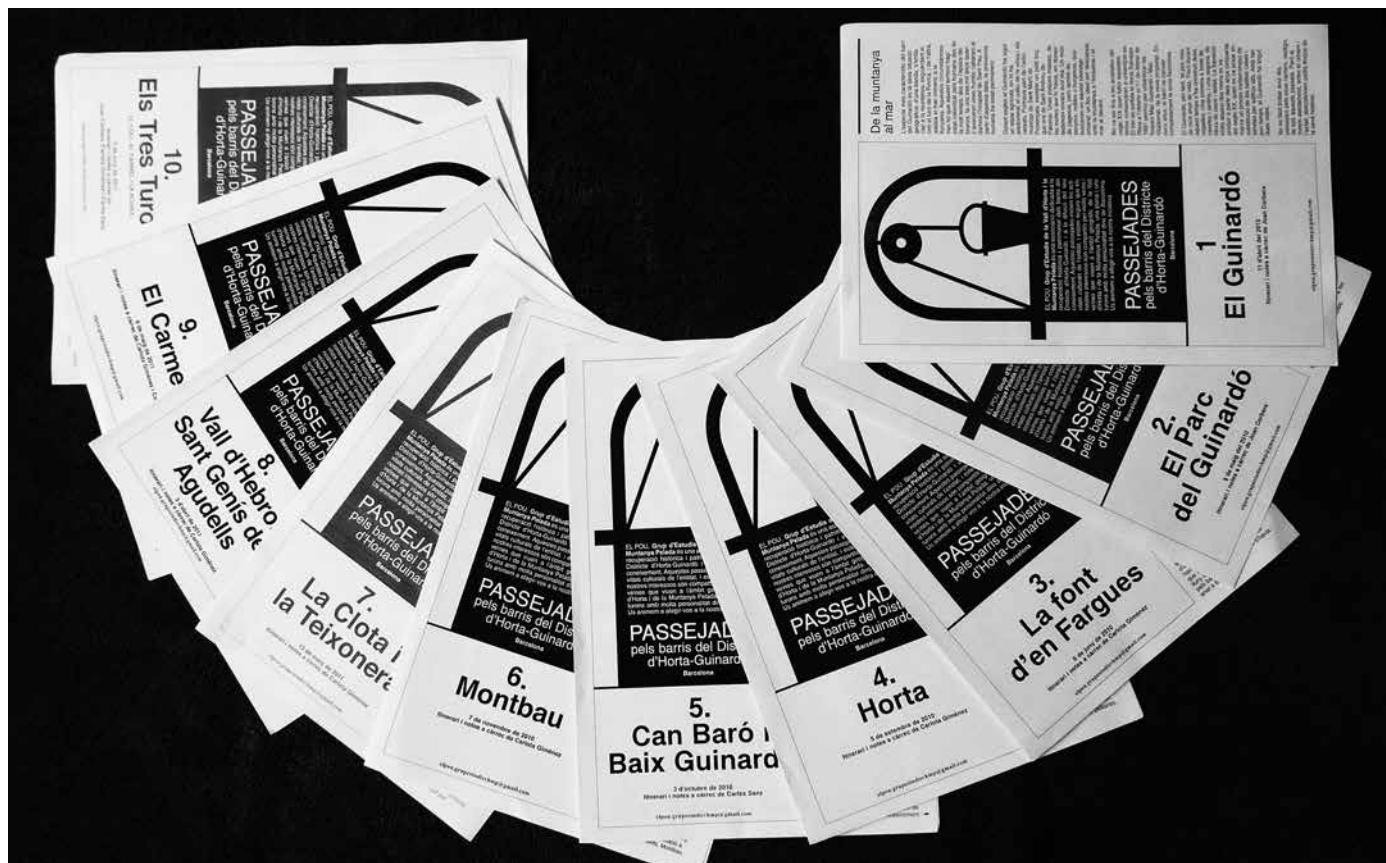

10 PASSEJADES PELS BARRIS DEL DISTRICTE D'HORTA-GUINARDÓ

Muntatge amb les diverses fitxes que s'han entregat a l'inici de cada una de les 10 passejades realitzades

Caminar i conèixer

Les primeres activitats organitzades pel Grup d'Estudis de la Vall d'Horta i la Muntanya Pelada, EL POU, han anat dirigides als veïns i veïnes del Districte d'Horta-Guinardó, amb la intenció d'oferir un millor coneixement de la història i el patrimoni dels diversos barris. Aquest programa l'han format 10 passejades que han servit per recórrer detingudament la geografia del nostre Districte, una activitat cultural i lúdica molt ben acollida per un bon nombre de persones que hi han participat (entre 30 i 50 en cada passejada). La primera tingué lloc el diumenge dia 11 d'abril del 2010 i la darrera el 5 de juny de 2011. Més d'un any recorrent els indrets més curiosos i interessants de les nostres contrades.

Feia més d'un any que un reduït grup de persones, interessades en la història, crearen el Grup d'Estudis. La seva voluntat, a més a més de la recerca i l'aprofundiment del coneixement del nostre passat, era emprendre una tasca fonamentalment divulgativa. Defensar el patrimoni arquitectònic, paisatgístic i cultural dels barris exigeix, d'entrada, una àmplia tasca de difusió. Per estimar primer cal conèixer, per defensar uns paratges primer cal valorar-los.

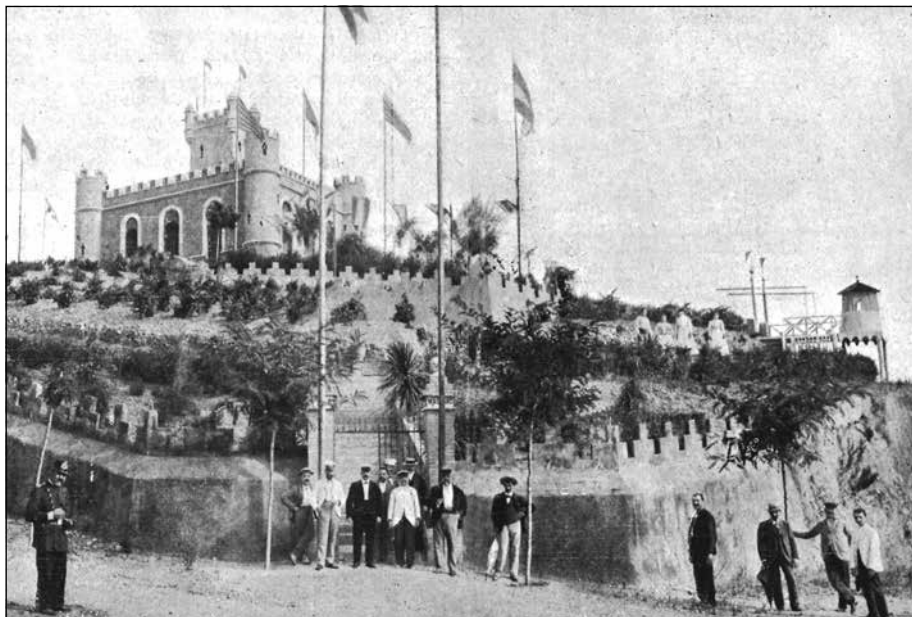
El ressò obtingut fa pensar que els objectius s'han aconseguit. L'activitat s'ha realitzat en diumenge, un dia dedicat al lleu-

re. La convocatòria era a les 10 del matí, en un punt prèviament anunciat, depenent de cada barri. A les persones assistents se'ls feia entrega d'una fitxa amb un text explicatiu de cada punt d'interès de l'itinerari, acompanyat d'un plànol i de diverses fotografies. Un membre del Grup d'Estudis coordinava la passejada i feia les explicacions oportunes.

Aquest material, amb alguna modificació o actualització, és el que ara presentem en el present dossier. No tothom va fer totes les passejades i molts amics ens n'han demanat la documentació de les que, per una raó o altra, no pogueren assistir. A les pàgines que segueixen trobareu tota la informació i elles mateixes es converteixen en una guia per a nova gent interessada a repetir o fer-les per primera vegada. El dossier està pensat perquè formi una unitat i que es pugui extreure i separar-lo, si es vol, de la resta de la revista. Un altre element nou, respecte a les fitxes anteriors, és la publicació a les pàgines centrals d'un mapa de tot el Districte on hi hem detallat el recorregut de cada passejada. Amb un sol cop d'ull podem veure l'extensió dels camins i carrers visitats. Aquest treball, creiem, mereix ser difós i estem segurs que cridarà l'atenció tant dels veïns del Districte com de molts ciutadans de Barcelona.

ÍNDEX DE LES PASSEJADES

- 1.- El Guinardó
- 2.- El Parc del Guinardó
- 3.- La Font d'en Fargues
- 4.- Horta
- 5.- Can Baró i Baix Guinardó
- 6.- Montbau
- 7.- La Clota i la Teixonera
- 8.- Vall d'Hebron i Sant Genís dels Agudells
- 9.- El Carme
- 10.- Els Tres Turons

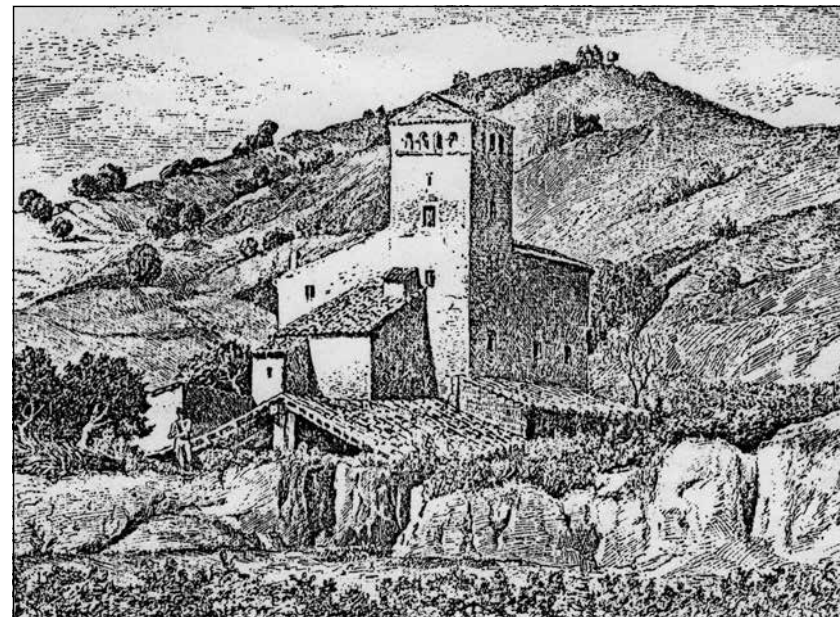
El Castell de Mascaró, envoltat de descampats, a inicis del segle XX. La font del Cuento quan encara rajava

Un curiós escut de Barcelona encapçala la font de la plaça Catalana. Dibuix de la Torre dels Pardals com era a finals del segle XIX

Un curiós escut de Barcelona encapçala la font de la plaça Catalana. Dibuix de la Torre dels Pardals com era a finals del segle XIX

Camil. A la Torre del Suro hi va residir des que es va jubilar fins a la seva mort l'any 1996, Narcís Jubany, cardenal i arquebisbe de Barcelona.

6.- Els carrers d' Ercilla i de Camil Oliveres

Passejar per aquest carrers es fer un salt al passat, ja que s'hi conserven edificacions de quan el Guinardó volia ser una ciutat-jardí. Al carrer Camil Oliveres (abans carrer de les Oliveres) hi anà a viure, quan tenia 19 anys, la líder anarquista Federica Montseny. A la seva autobiografia escriu: "...en 1924, nos mudamos a Barcelona, al número 30 de la calle Oliveras... guardamos un buen recuerdo de la estancia en esa casa de la calle Oliveras, en cierto modo original y pintoresca por su encuadramiento y su distribución. Las habitaciones estaban adosadas a la montaña, y se abrían sobre una gran galería soleada, que se convirtió en lugar de trabajo. Para entrar en la casa teníamos que bajar unas escaleras que conducían al patio donde los gansos paseaban... Junto a este patio, había un pequeño huerto con árboles frutales. Teníamos, también, conejos, gallinas y, como no, dos perros y tres gatos. Todo ello aparece hoy en nuestra memoria como un pequeño paraíso." Així era abans el Guinardó.

7.- Convent de la Visitació

Les religioses Serventes de la Passió (fundades per Teresa Gallifa i Palmarola l'any 1886 a Vic) es varen instal·lar al barri el 1931. La seva tasca es dirigeix a protegir dones embarassades en dificultats i a donar-los acolliment durant els dos primers anys de vida de l'infant. A aquesta darrera finalitat està dedicada la casa Maternal Mare Teresa, que es va construir l'any 1972. Actualment és la Casa General d'aquest ordre religiós.

8.- La plaça Catalana

Antigament anomenada de la Font Catalana, construïda en paral·lel amb la plaça de la Font Castellana (situada a l'avinguda Mare de Déu de Montserrat). Una mina alimentava la font que hi ha al centre. L'any 1907 unes fortes pluges causaren un esllavissament de terra que tapa la mina. Al final la font s'alimentà amb aigua corrent. Després de la guerra les lletres que encapçalaven la font foren trencades, amb el desig d'esborrar tot allò que sonés a català.

9.- Passatge del Tinent Costa

Es tracta d'una promoció d'habitatges duta a terme cap a 1930 per una cooperativa de militars. Per sort s'ha mantingut en el seu estat original. Unes urbanitzacions iguals es van realitzar a uns altres dos llocs del barri: al carrer Torre Vèlez i a la Travessera de Gràcia entre Cartagena i Castillejos, però estan en pitjor estat de conservació.

10.- La Torre dels Pardals

Amb aquest nom es coneix una de les masies amb més història del Guinardó. Els seus orígens caldria buscar-los en alguna vil·la romana, donat que al segle XIX s'hi varen trobar vestigis d'unes termes. Junt amb el mas Guinardó i el mas de Lligalbé constitueixen el grup de masies més antigues del barri. Era un edifici de forts murs amb una torre alta a un costat que li conferien gairebé el caràcter de castell. De fet va servir de fortalesa en moments de conflicte, per lluitar contra la pirateria o bé en els setges de Barcelona. Els turons que envoltaven la masia estaven coberts de vinyes, però a l'any 1881 arribà la filoxera i les va matar totes. La Torre dels Pardals fou comprada a la darrereria dels segle XIX per Josep M. Valls i Vicens, un banquer de Barcelona. El 1915 la vengueren a Josep Roig, un ric

farinaire de Reus, que va encarregar-ne la reforma a l'arquitecte Joan Rubió i Bellvé, transformant la masia en una luxosa casa senyorial.

11.- Laboratoris Esteve

Aquesta empresa va néixer a Manresa el 1929 de la mà del doctor Antoni Esteve i Subirana, membre d'una nissaga de farmacèutics. Es trasllada a Barcelona on aixecà els laboratoris del Guinardó el 1942. El premi Nobel Alexander Fleming va visitar aquestes instal·lacions l'any 1948. El doctor Esteve va morir el 1979 i els seus fills van continuar la seva obra. La part industrial dels laboratoris és fora de Barcelona (Celrà, Martorelles,...) però la seu administrativa es manté al barri. Aquesta empresa ha tingut una gran repercussió econòmica i social a tota la zona.

12.- La Ronda del Guinardó i el Primer Cinturó de Ronda

El Pla d'enllaços elaborat per Léon Jausseyl l'any 1905 ja dibuixava aproximadament l'actual Ronda del Guinardó. Aquest pla volia resoldre el lligam viari entre l'Eixample i els antics municipis agregats a Barcelona l'any 1897. No ens ha de sorprendre, doncs, el nom del carrer i del passatge Agregació. Bona part d'aquest projecte coincideix amb el Primer Cinturó de Ronda, però a l'arribar al barri es bifurquen, anant cadascun per la seva banda. Aquestes dues vies han trencat definitivament la xarxa de petits carrers que caracteritzava abans el Guinardó.

13.- El torrent de la Guineu

L'accident geogràfic més important del barri. Aquest torrent servia per marcar la divisòria entre els municipis de Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar. A la seva capçalera tenia tres ramals que s'unificaven prop de l'actual plaça Carles

1

El Guinardó De la muntanya al mar

Itinerari i notes: Joan Corbera

L'aspecte més característic del barri del Guinardó és la seva situació geogràfica: d'una banda, s'enfila cap a la muntanya, esguardant el cim el turó de la Rovira, i de l'altra, atalaia el mar immens a la llunyania. Aquestes circumstàncies han fet que aquest territori hagi estat colonitzat pels humans des de fa molt temps, des de l'època del bronze, fa uns tres-mil anys quan s'aixecaren unes humils cabanes al darrerera l'Hospital de Sant Pau. A partir d'aquesta data, la presència humana ha estat permanent.

Durant segles el Guinardó ha sigut un espai agrícola, on hi ha predominat el cultiu de la vinya i els cereals. Formava part de l'antic municipi de Sant Martí de Provençals, excepte un petit tros que era de Sant Andreu de Palomar. Unes poques masies, de les moltes que hi havia, en donen testimoni encara avui dia. Un món de pagesos, però també de senyors, nobles o burgesos, que buscaven en aquest paisatge enlairat, un lloc ideal per descansar, amb la muntanya a l'esquena i el mar al davant.

No va ser fins a les acaballes del segle XIX quan totes aquestes terres començaren a urbanitzar-se. El tret de sortida el donà Salvador Riera a l'obtenir el 17 de febrer

de 1897 el permís per urbanitzar les finques mas Guinardó i mas Viladomat, de la seva propietat. En pocs anys, el barri va canviar completament la seva fisonomia.

El Guinardó, per tant, té poc més de cent anys de vida. Però durant aquest temps s'ha construït dues vegades. Una primera a base de casetes i jardins, i una segona, de blocs de pisos i asfalt. La transició entre aquest dos mons es va produir a partir dels anys cinquanta del segle XX, quan es va posar en marxa un procés ininterromput de substitució de les petites cases i torretes per edificis alts. Amb tan poc temps, el Guinardó ha tingut dues vides.

No és fàcil trobar avui dia, passejant pels seus carrers, vestigis de tots aquests passats. Però si mirem atentament, entre el ciment i l'asfalt, descobrirem petits trossos de la seva història.

1.- En Nen de la Rutlla

Una escultura que ha esdevingut el símbol del Guinardó. És una obra de l'artista Joaquim Ros i Bofarull (1906-1991). L'any 1961 l'alcalde Porcioles va convocar un concurs destinat a dotar d'elements escultòrics les noves places de la ciutat. Es varen seleccionar deu peces, una de les quals és aquesta que es troba a aquesta plaça.

2.- El Castell de Mascaró

Francesc Mascaró i Gauran va comprar a finals del segle XIX àmplies extensions de terreny al Guinardó. Després de la guerra civil espanyola es va enderrocar un casalot en forma de fortalesa medieval, que la gent anomenava el "castell". Es trobava a l'illa formada actualment pels passatges Alt, Mig i Baix del Turó, entre Garriga i Roca i Sales i Ferrer. Era una edificació iniciada l'any 1899. La seva imatge deuria ser ben impactant enmig d'un territori buit de cases.

3.- La font del Cuento

Una font molt popular al barri. Tot i que ara no raja, la seva aigua era molt apreciada pel veïnat i gent d'altres barris pujava fins aquí a recollir-la. Hi havia hagut un benenador on s'hi venien xarops i anissos i s'amenitzava l'estada amb la música d'un gramòfon. El nom de la font, per uns, prové dels contes que s'explicaven mentre s'omplia el càntir d'aigua; per uns altres deriva de "cuento", dels jocs amorosos de les parelles amagades pels racons del parc. La darrerera sembla més versemblant. Encapçala la font una inscripció on s'hi pot llegir "JUEZ DE LA GENTE", amb l'escut de Barcelona i la data de 1739. No es coneix l'origen d'aquesta pedra.

4.- L'escola Parc del Guinardó

L'ajuntament l'any 1923 va crear aquesta escola. Va ser una de les darreres iniciatives de l'educació municipal abans no es proclamés la dictadura de Primo de Rivera. La senyoreta Dolors Palau, deixeble de Rosa Sensat, en va ser directora i ànima durant més de quaranta anys.

5.- La Torre del Suro i els Camils

A la primera dècada del segle XX es va edificar aquest torre d'estil modernista. No coneixem l'origen del nom (potser es deu a alguna surera que hi havia en aquest lloc?). L'any 1948 la seva propietària, Àngels Roca, la va donar als Germans Camils, que la convertiren en una residència hospitalària per a malalts de tuberculosi, malaltia típica de la postguerra. Al seu costat s'edificà la Casa de Repòs Sant Camil, inaugurada el 21 de novembre de 1954, amb 60 llits i un ampli dispensari. Uns anys més tard la institució dirigí els seus esforços a cuidar noies i nois amb disminucions psíquiques. El 1993 varen inaugurar, al costat de la casa de repòs, el Taller Escola Sant

Al carrer Teodor Llorente hi havia la masia de can Girapells, enderrocada l'any 2004. Una imatge exterior del mercat del Guinardó

Cardó. El més important era el que sortia de la fondalada de la font del Cuento i baixava entre el carrer Art i Rambla de la Muntanya. Un altra baixava des del carrer Ercilla i passava pel del Centre i el tercer ho feia per la plaça Catalana en direcció a la plaça Guinardó resseguint després el passatge Agregació.

14.- El carrer Garrotxa

El carrer Garrotxa és el tram més ben conservat de l'antiga carretera d'Horta. Aquesta carretera sortia del Portal Nou i, en direcció nord, arribava al Guinardó a través del carrer del Freser. L'actual passeig de Maragall ocupa en bona part el seu espai. La construcció del tramvia elèctric d'Horta el 1901 passava per aquest tram de l'antiga carretera, però, per necessitats tècniques, obrí un nou pas entre Escornalbou i Rambla de la Muntanya. El passeig de Maragall s'urbanitzà seguint la via del tramvia de manera que el carrer Garrotxa va quedar preservat. Prop d'aquest punt de la carretera hi havia dues masies molt importants: can Vintró i can Sabadell.

15.- Els Mínims

El convent de Sant Joaquim dels Mínims (actualment també parròquia de Santa Isabel d'Aragó) és una de les edificacions més antigues i majestuoses del Guinardó. Arribaren al barri l'any 1901 i, abans d'acabar les obres, l'església fou cremada durant la Setmana Tràgica de 1909. Obriren una de les primeres escoles del barri, la de l'Ave Maria, i tenien una farmàcia amb productes naturals elaborats pels mateixos frares.

16.- El mercat

Des de mitjans dels anys vint del segle passat, els veïns del Guinardó lluitaren per tenir un mercat més a prop. L'ajuntament comprà el 1931 els terrenys del passatge

Llívia, però no s'edifica l'equipament fins més tard. Durant anys, al solar hi havia un "mercadillo" a l'aire lliure que més endavant es traslladà a una nau industrial propera. A començaments dels anys cinquanta s'inicià la construcció del mercat, d'acord amb el projecte elaborat per Bonaventura Bassegoda i s'inaugurà el gener de 1954. L'obertura del Primer Cinturó ha sigut la seva fi, així com la de la masia propera de can Girapells.

17.- Can Garcini

De les poques masies que es conserven a la zona. Gràcies als seus propietaris, la família Alòs, s'ha mantingut en un bon estat de conservació. És un edifici del segle XVIII que ha sofert diverses remodelacions. Josep Caietà Garcini (o Garciny) en va ser el propietari des de 1802, d'on prové el nom de la casa. El seu futur depèn dels tractes entre l'ajuntament i Núñez i Navarro.

18.- Escornalbou, Villar i Volart

Tres carrers amb història. Escornalbou abans es deia Guinardó. Al número 46 d'aquest carrer hi va viure un any, el 1917, Federica Montseny. Després hi tornà, al número 37, des de 1928 fins que marxà a l'exili. Salvador Riera, propietari del mas Guinardó, regreàcia les gestions fetes per l'arquitecte municipal de Sant Martí, Francesc de Paula Villar, donant-li el seu nom a un carrer de la nova urbanització. Quelcom semblant passà amb la Rambla Volart, en agraïment al notari Joaquim Volart i Pou, que actuà en la majoria de vendes fetes al barri a començaments de segle XX.

19.- L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau

El gener de 1902 es posà la primera pedra d'aquest hospital monumental, obra de Domènec i Montaner, en terrenys de l'antiga

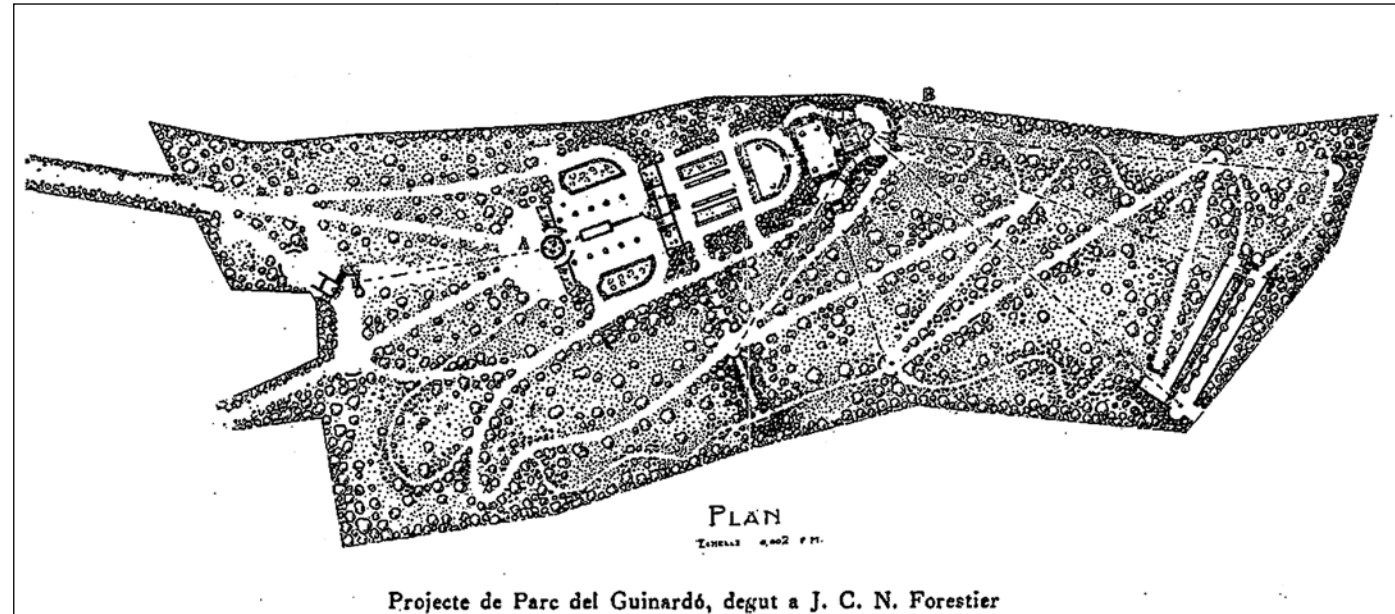
Torre Xifré. Aquesta obra és la coincidència de dos projectes. D'una banda, l'antic Hospital de la Santa Creu volia sortir del centre de la ciutat insalubre; per l'altra, el llegat de Pau Gil, el banquer que el 1892 deixà uns diners per fer un nou hospital a Barcelona. Després de diverses dificultats, Alfons XIII el va inaugurar el gener de 1930. Les noves tecnologies mèdiques han obligat a fer un nou recinte hospitalari que es va inaugurar el 2009.

20.- Centre Cívic del Guinardó

Aquest edifici i el solar del voltant era propietat de la família Planàs fins que el comprà l'ajuntament el 1978. Antigament aquest lloc era conegut com can Mèlic. Cap als anys vint, s'hi instal·là el Canòdrom Guinardó i més endavant un Casino. Durant la guerra civil va ser ocupat per les Patrulles de Control i després fou escola. Acabat el conflicte, la Falange ocupà l'espai, amb un alberg de joventut i diverses instal·lacions esportives. L'any 1982 s'inaugurà el Centre Cívic.

21 Mas Guinardó

Acabem al mas que ha donat el nom al barri. És un indret amb molta història, fins i tot amb llegendes, com les que fan referència als bandolers i a Rocaguinarda. Durant els segles XVII i XVIII va servir de talaia per dirigir els setges de Barcelona. El 1652 la rendició de la ciutat es va fer en aquest mas. El 1894 Salvador Riera comprà el Mas Guinardó i el 1896 feu el mateix amb el mas Viladomat, situat al final de la Rambla Volart, avui desaparegut. El 1897 s'aprova l'urbanització de tot aquest territori. El 1906 es transformà en la seu de l'Associació de Propietaris i Veïns del Guinardó, que ha jugat fins ara una funció social. Actualment és el Casal d'Entitats Mas Guinardó.

Plànol d'enjardinament del Parc del Guinardó elaborat l'any 1917 per Jean-Claude-Nicolas Forestier, urbanista francès (1861-1930)

2 El Parc del Guinardó Cent anys de Parc

Itinerari i notes: Joan Corbera

Una de les zones verdes més antigues de Barcelona continua sent una gran desconeguda pels seus ciutadans. El Parc del Guinardó, integrat dins del projecte del Parc dels Tres Turons, es convertirà aviat en un espai de verd estratègic de la ciutat.

L'origen d'aquest parc es troba a finals del segle XIX, al 1894, quan Salvador Riera va comprar els camps del mas Guinardó. A part de la zona urbanitzable, la propietat incloïa dues peces de terra situades a la obaga de la font del Cuento, lloc on neixia el torrent de la Guineu. La primera peça, de 23.900 m², formava part de l'antic municipi de Sant Andreu de Palomar; la segona, d'un tamany similar, corresponia a Sant Martí de Provençals. Per les dues peces Riera va pagar 25.000 pessetes. Quatre anys més tard, adquirí dues parcel·les de la urbanització de can Sors, del tamany de 592 m² pel valor de 1.385 pessetes. El 1900 va fer el mateix amb un tros de terra pertanyent a l'antiga Torre dels Pardals, de 394 m², per la quantitat de 1.250 pessetes. Aquestes dues compres donaven accessos a la part principal des dels nous carrers

oberts al Guinardó: Grècia i Horta (avui Garriga i Roca).

Per la seva part, l'ajuntament de Barcelona l'any 1906 va pressupostar la quantitat de 500.000 pessetes per a l'adquisició de terrenys destinats a parcs. Salvador Riera s'apuntà al concurs i oferí els terrenys esmentats que foren adquirits pel Consistori a començaments de 1910 i se'n pagaren la quantitat de 239.858 pessetes. Riera només n'havia pagat quan els va comprar 27.645 pessetes.

L'home que va promoure la urbanització del barri va fer un bon negoci, és cert, però també va permetre que el Guinardó disposés en el futur d'un magnífic espai forestal, traient del mercat immobiliari aquesta àmplia zona i evitant que les cases arribessin a cobrir del tot la muntanya.

El 1922 es va fer un nou concurs de compra de terrenys per ampliar el Parc del Guinardó i, juntament amb altres adquisicions posteriors, l'extensió d'aquesta zona verda va arribar a les quasi 16 hectàrees actuals.

1.- Plaça del Nen de la Rutlla

Fins fa pocs anys, aquesta plaça es deia Puig i Alfonso, regidor de l'ajuntament i promotor, junt amb Ramon Albó, d'iniciatives culturals, socials i benèfiques a Barcelona. Des de 1961 està presidida per una escultura d'estil noucentista, obra de Joaquim Ros i Bofarull, el motiu de la qual, un nen amb una rutlla, dona nom al lloc.

2.- El projecte Forestier

Conservador dels parcs de París, Cambó el va fer venir a Barcelona l'any 1915 a projectar les noves zones verdes impulsades amb motiu de l'Exposició Universal. En aquest marc, l'any 1917 elaborà el projecte del Parc del Guinardó que dugué a terme el seu deixeble Nicolau Rubió i Tudurí.

3.- De muntanya pelada a Parc Forestal

Aquest territori durant molts segles va ser agrícola, dedicat principalment al cultiu de la vinya. La plaga de la filoxera, que arribà a la zona el 1881, va arruinar els cultius i les terres quedaren mig abandonades, ermes i pelades. Tan sols es mantingueren alguns garrofers i roures a la part més obaga. Durant la guerra civil molts arbres foren tallats per obtenir llenya com a combustible familiar. Cap als anys seixanta s'inicià la repoblació forestal a base de pins, cedres i eucaliptus. El parc és important pels ocells que hi fan estada a diverses èpoques de l'any. Un grup ornitològic hi va observar quasi cinquanta espècies l'any 1983.

4.- Primera ampliació

El Pla General de 1917 ja preveia l'ampliació del Parc del Guinardó, afectant diversos propietaris. El 1919 es va convocar un concurs de compra de terrenys, fins a 700.000 pessetes, al que hi concorregueren diversos propietaris importants dels voltants: Francesc Planas, Pere Vintró, Montserrat de Casanovas, Pere Borràs, i alguns altres petits parcel·listes, en especial de la urbanització de can Sors. D'aquesta manera la zona verda es doblà, creixent bàsicament en direcció cap a la Font d'en Fargues. Als anys cinquanta i setanta es produïren noves ampliacions. Un estudi elaborat per la Junta de Ciències Naturals el 1921 va analitzar la possibilitat d'instal·lar un nou zoològic i parc botànic en aquesta zona, cosa que fou desestimada per la densitat de poblament que ja hi havia.

5.- El Parc dels Tres Turons

El Pla Comarcal de 1953 i el Pla General Metropolità de 1976 van preveure la creació del Parc dels Tres Turons, d'una extensió de 150 hectàrees, que havia d'incloure

Excavacions de les sitges del poblat ibèric l'any 1932. Al fons la torre Bassols. A la dreta els barraquistes reivindicant pisos al barri

la Rovira, el Carmel, el Coll, el Parc Güell i el Putxet. Fins el 2005 poca cosa es va fer, a part de plantar arbres i obrir algun camí. El 2009 es va aprovar el projecte que afecta a poc més de 122 hectàrees, després d'un llarg procés de negociació amb els veïns de la zona, desafectant-se 464 habitatges dels més de set-cents que ho eren en el primer planejament. Esta previst que les obres del nou parc es duran a terme en diverses etapes.

6.- El poblat ibèric

L'any 1932 l'arqueòleg Josep Colomines i Roca inicià l'excavació d'un poblat ibèric, de tipus laietà, al cim del turó de la Rovira. Es descobrí part de la muralla i de les portes d'accés, així com 44 sitges amb material arqueològic de força interès. Aquest poblat es creu que va funcionar entre els segles IV i els inicis del I abans de Crist. L'obertura de carrers, la construcció de cases i la instal·lació dels antiaeris han fet desaparèixer aquestes restes ibèriques, si bé amb un treball acurat encara es podria recuperar alguna cosa d'aquest passat tant important del districte.

7.- Les cases i torres de la carena

Pere Labèrnia i Carreras era el propietari dels terrenys més enlairats del turó. El seu fill Marià en promogué la urbanització. D'ells queden els noms de dos carrers. Durant la guerra civil es canvia Marià Labèrnia per passar a anomenar-se FAI. Destaca la casa Bassols, la més antiga i esplendorosa, i dues cases obra de l'arquitecte Jujol, entre els numeros 49 i 53 del carrer Marià Labèrnia. Hi ha un petit carrer anomenat Muntanya de Montserrat que uneix els altres dos longitudinals. Al peu d'aquest carrer hi havia un famós bar, conegut com el "Tatachín", on s'hi feia ball. En aquest indret es filmaren algunes

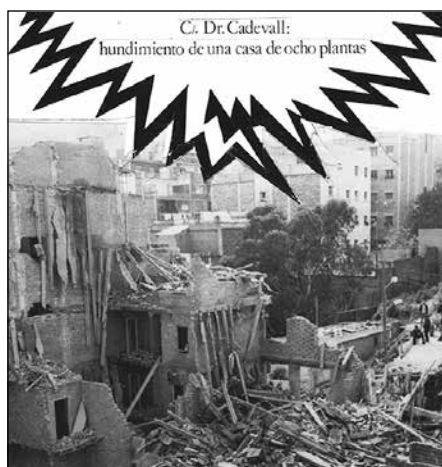
escenes de l'adaptació cinematogràfica de la novel·la de Juan Marsé *Últimas tardes con Teresa*, dirigida el 1983 per Gonzalo Herralde, on apareix el personatge del Pi-joparte, tan rellevant a l'obra de Marsé.

8.- Els antiaeris

Per fer front als bombardetjos que sofrí Barcelona a partir del febrer de 1937, les autoritats militars republicanes decidiren instal·lar unes bateries antiaèries al cim del turó de la Rovira, a la finca coneguda com El Castell. L'obra es dugué a terme durant 1938 i s'hi col·locaren quatre canons Vickers 105 mm i altre armament. El 2006 un camp de treball internacional va iniciar la tasca de recuperació d'aquest conjunt defensiu, un objectiu que esperem s'aconsegueixi del tot dins del pla del parc Tres Turons. S'ha creat una ruta de la memòria històrica que recorre tota la zona.

9.- Els dipòsits de Dosrius

En aquesta zona hi ha tres dipòsits per al subministrament d'aigua. El més antic (i més bonic) és de 1886 i té una capacitat de 1.000 m³. L'obra és un complement del

El 1974 s'ensorrà un bloc al c. Telègraf

dipòsit de Dosrius situat a l'actual Parc de les Aigües, on s'hi recollia el líquid que arribava per una llarga canalització, de més de 50 kilòmetres, des del poble de Dosrius, al Maresme. L'increment de població a Barcelona i la construcció de cases a cotes cada vegada més enlairades exigien dipòsits més alts per donar més pressió al subministrament. Seguint aquesta tendència, el 1959 es construí un nou dipòsit, de mides similars a l'anterior, i el 1963 es col·locà un tercer dipòsit circular al cim del turó.

10.- Les pedreres i el pont de Mühlberg

Els Tres Turons formen part de la serralada litoral i estan separats de les muntanyes de Collserola per una falla que ha format les valls d'Horta i de Sarrià. Tot aquest material geològic es remunta al paleozòic (més de 250 milions d'anys d'antiguitat) i està composta per estructures sedimentàries de tipus pissarrós molt metamorfosades. A sota hi ha una ampla capa de granit i al damunt capes calcàries, també d'origen sedimentari. Des de mitjans del segle XIX, les calcàries s'han aprofitat per fabricar calç i també com a pedra per a la construcció. L'activitat de les pedreres de la zona va crear grans esborancs, que només es poden salvar a través d'un pont construït cap els anys noranta.

11.- El barraquisme

La creixent immigració de postguerra va comportar l'aixecament de gran poblats de barraques. Es calcula que Barcelona tenia el 1950 uns 100.000 barraquistes. Una part es trobaven al voltant del Turó de la Rovira, a tres enclaus: Raimon Caselles (135 barraques), Francisco Alegre (306), i els Canons (150). Aquest veïns lluitaren per aconseguir habitatges al propi barri. El fe-

nòmen del barraquisme al barri s'erradicà definitivament el 1990.

12.- Els Túnels de la Rovira

A inicis dels anys setanta TABASA començà a foradar els túnels. L'ús de càrregues explosives va provocar danys a les cases situades a sobre, al carrer Tenerife. El maig de 1973 foren desallotjats els veïns per por a ensorraments. Com a protesta, varen circular unes octavetes humorístiques: "TAPASA. No más grietas en su casa, use tapagrietas TAPASA", o "TRANQUILENO. Dele vacaciones a sus nervios, ¡al primer barreno, TRANQUILENO".

13.- Casa Còrdoba-Planàs

Claudi Planàs i Armet era un ric industrial dedicat a l'ampliació de la xarxa de ferrocarrils el darrer terç del segle XIX. Era el propietari de la finca de Can Mèlic, actual Centre Cívic del Guinardó, que anava del darrera de l'Hospital de Sant Pau fins a la muntanya. L'any 1910 edificà una magnífica torre a la part alta de la seva propietat, sobre el turó de Mèlic, on hi morí l'any 1914. Aquest edifici a finals dels anys vint es convertí en l'Institut psicopedagògic del Dr. Còrdoba, encara en funcionament.

14.- Torrent de Mèlic / Bogatell

A la fondalada situada al capdamunt del carrer Gènova hi neixia el torrent de Mèlic, que baixava en direcció al Centre Cívic i s'anava a trobar al carrer Rogent amb el torrent del Bogatell, que desembocava al mar.

15.- Bloc del carrer Telègraf

És una mostra de l'especulació urbanística. L'any 1974, quan es construïa, l'edifici s'ensorrà, sense causar víctimes gràcies a que era l'hora d'esmorzar dels treballadors. L'empresa que el promogué va fer fallida i després d'estar mig abandonat els bancs creditors acabaren l'obra. L'ajuntament els obligà a rebaixar una mica l'alçada, tot i així té un volum que no s'adiu amb el territori. Molt a prop hi ha una caseta antiga d'estil modernista-gaudinià d'interès.

16.- Casa Fullà

Edifici situat al carrer Gènova cantonada a Brusel·les, obra dels arquitectes Lluís Cotet i Òscar Tusquets (1970), un dels edificis moderns més destacables del Guinardó.

17.- Escola del Mar

Antiga masia de can Sors, ha sofert moltes modificacions fins esdevenir escola. Creada l'any 1922 a la platja de la Barceloneta, un bombardeig va destruir l'escola el 1938. Després d'un temps provisional al Parc de Montjuïc, el 1948 es traslladà al Guinardó. El seu fundador i animador va ser el pedagog Pere Vergés i Farrés.

El pg. de Maragall, amb el tramvia elèctric, i les primeres cases de la Font d'en Fargues

3 La Font d'en Fargues

Un barri a la falda del turó de la Rovira

Itinerari i notes: Carlota Giménez

El barri de la Font d'en Fargues s'ha anat fent a partir de què Montserrat de Casanovas, hereva del mas Pujol (can Fargues), i el seu marit Pere Fargas i Sagristà, van presentar a l'Ajuntament de Barcelona un projecte de parcel·lació de les seves terres per crear una ciutat-jardí, el 1912, a partir de l'eix del passeig Font d'en Fargues (ja obert). El 1915 es va obrir el carrer de Verdi (després de Pedrell), transversal al passeig principal.

En aquells primers anys del segle XX es van construir torres en parcel·les més petites (bàsicament en terres de la muntanya i de més difícil accés) i torres més grans amb jardins generosos, més avall, i més a prop de la carretera d'Horta (passeig de Maragall).

Uns anys més tard, un col·lectiu molt influent a l'època, els periodistes, van formar la Cooperativa de Periodistes per a la Construcció de les Cases Barates i van tirar endavant el projecte de construcció de xalets per als seus associats. El primer grup es va construir en el sector del carrer

Peris Mencheta (abans passeig de la Font de la Mulassa) i carrer Maryland (actual Marquès de Foronda); l'altre a la zona de la Font d'en Fargues.

Aquesta barriada, en plena muntanya, es triava per fer-hi la torre o torreta per descansar i fer salut, ja que en èpoques de tuberculosi freqüents, el metges recomanaven passar temporades en llocs més sans i allunyats de la gran ciutat.

Després de la guerra civil molts d'aquells veïns benestants de les torres més grans, ja no van tornar i amb els anys moltes cases es van transformar en escoles, després en llars d'avis i d'altres van caure per aixecar-hi pisos d'un cert nivell econòmic, ja que la tranquil·litat i la sensació encara de ser a la muntanya, es van transformar en un valor afegit.

Ara és un barri tranquil que malgrat no ser massa gran té un sòlid teixit associatiu, potser per herència d'aquells veïns pioners que se les van haver d'arreglar amb les dificultats que representava ser un barri tan lluny de Barcelona (recordem que pels barris perifèrics, antics pobles del pla de Barcelona, sempre s'anava a Barcelona).

1- Casal Font d'en Fargues

Abans dels anys vint del segle passat, amb l'empenta dels periodistes que es van instal·lar al barri i d'altres veïns, es va crear la Asociación de Propietarios de Fargas, Mulassa y sus entornos, per poder resoldre col·lectivament problemàtiques del barri (urbanització dels carrers, subministrament d'aigua, enllumenat, etc.) i alhora organitzar-se en l'aspecte social i lúdic. Amb aquesta idea, i després d'haver-se ubicat en diversos llocs provisionals, es va tirar endavant la forma de finançament i la construcció d'una seu social: el Casino. El terreny es va aconseguir amb una escriptura d'establiment pel propietari que tenia la

Dibuix del mas Pujol (conegut popularment per can Fargues) obra de l'il·lustrador Josep Ribot, 1914

casa al costat, a Pedrell, la família del qual encara hi resideix. Es va inaugurar el 1928 i l'arquitecte va ser Adolf Florensa, que tenia una casa d'estiueig al barri.

Després de les vicissituds de la Guerra Civil i desapareguda l'associació fundadora del Casino, amb avals dels feligresos de la parròquia es compra l'edifici i s'inicia el Casal Familiar de Sant Antoni de Pàdua. Aquesta etapa religiosa dura fins que al 2001, davant la decadència de l'edifici i de l'organització, es va iniciar un moviment reivindicatiu veïnal per aconseguir la titularitat pública amb la compra de l'edifici a l'Església catòlica. Llargues negociacions amb l'Ajuntament de Barcelona i l'Església van dur a la compra del Casal per part de l'Ajuntament, les obres de rehabilitació i a la consecució d'un nou Casal Font d'en Fargues al servei de la ciutadania, el 2011.

2- Església de Sant Antoni de Pàdua

Pel mateix afany de dotar de serveis el barri, els veïns van voler tenir una parròquia més a prop, ja que els feligresos havien d'anar a l'església del Carmel o d'Horta. Montserrat de Casanovas els va cedir un terreny al carrer Verdi i Adolf Florensa es va encarregar també del projecte i la construcció d'una església. Es va inaugurar el 1927. Tenia l'aspecte d'església marinera, segons deien aquells veïns. Els primers dies de la guerra civil va resultar cremada i quasi totalment destruïda i posteriorment va ser reconstruïda pel mateix Florensa. Mossèn Josep Bundó va ser el primer rector de la parròquia durant molts anys.

3- Passeig Font d'en Fargues

A començament del segle XX Montserrat de Casanovas va ser la primera que va començar a parcel·lar les seves terres amb la idea de construir cases amb jardí, sense tan-

ques altes, en la línia de les de ciutat-jardí. Ella personalment revisava molts dels projectes de cases que es van fer als inicis.

El passeig de la Font d'en Fargues era l'eix principal i s'hi van construir diverses torres, algunes de considerable envergadura, a partir de 1908. La més antiga és can Giol cantonada amb passeig Maragall, ara és una residència geriàtrica. Es conserva alguna torre més perquè s'hi van fer escoles.

4- On es va fundar el POUM: c. Montserrat de Casanovas, 110

El 29 de setembre de 1935 es van reunir diversos representants del Bloc Obrer i Camperol (BOC) i de Izquierda Comunista de España (ICE): Joaquim Maurín, Andreu Nin, Jordi Arquer, Pere Bonet, Narcís Molins, Josep Coll, Josep Rovira i Ignasi Iglesias i van crear el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), partit marxista espanyol. Aquesta reunió fundacional es va dur a terme al carrer Montserrat de Casanovas, 110 (24 en la numeració antiga), que era a casa de Carlota Durany i Francesc de Cabo, destacats membres del partit.

El 2010, en ocasió del 75è aniversari de la fundació del POUM la Fundació Andreu Nin, en el marc de diversos actes per commemorar l'efemèride, van col·locar una placa a la paret d'on havia estat la casa on es va fundar el partit.

5- La font d'en Fargues

El 1900 Montserrat de Casanovas i Pere Fargas van decidir construir una petita cova a la font que tenien a les seves terres del turó de la Rovira. També s'hi va construir un berenador amb un quiosc modernista. L'aigua tenia gran prestigi perquè segons deien tenia propietats oligometàl·liques i litiqües i durant uns anys es va comercialitzar. Va ser un indret de gran afluència per fer-hi fontades i aplecs fins ben entrats

els anys setanta. A meitat dels anys setanta va ser quan s'hi va construir un restaurant i es va malmetre tot l'encant del lloc, a més a més de gran part del quiosc modernista. Actualment s'està a l'espera de la remodelació i dignificació de tot aquell espai amb la font ara amagada i sense l'ús lúdic del temps de les fontades.

6- Entrada al Parc del Guinardó

L'entrada pel carrer Maurici Vilomara és una de les portes del Parc del Guinardó. Després d'annexionats la major part dels pobles del Pla de Barcelona, l'Ajuntament

La font d'en Fargues el 1912

de Barcelona es va plantejar la necessitat d'articular i unificar el creixement urbà i va convocar un concurs d'avantprojectes per a la zona d'enllaç del l'eixample i els pobles agregats. El va guanyar el 1905 l'arquitecte francès Léon Jausse.

L'ampliació de l'explicació queda detallat en la Passejada monogràfica del Parc.

7- Mirador de la Mitja Lluna

És el punt culminant del barri al Parc del

Els porxos de can Fargues. Al costat, una imatge de l'embigat del sostre de la torre romànica (cos central de la masia)

Guinardó i és l'espai que s'aboca sobre la vall d'Horta i més enllà, i que ens ofereix una bona panoràmica de part de la serra de Collserola i del Montseny.

El nom de la Mitja Lluna li ve perquè hi havia una resta de construcció de forma arrodonida en aquesta forma. No se sap ben bé què era, però podria tenir a veure amb una construcció de l'antiga propietat anomenada del Castell, propietat de Norbert Peñasco, on després s'hi van construir al cim les bateries del turó de la Rovira.

8- Cases dels Periodistes (grup Font d'en Fargues)

La Cooperativa de Periodistes es va acollir a la llei de las Casas Baratas de 1911 i van fer un projecte per construir 70 xalets entre els sectors de la Salut (a Gràcia), de Fargues i de la Mulassa.

El salari que es fixava per poder-se acollir a la llei de les Cases Barates de 1911 era massa baix pels periodistes. La pressió política i social que van fer va aconseguir modificar la llei. El nou reglament fixava 5.000 pessetes anuals com a sou màxim per accedir als beneficis de la llei. Malgrat tot, el grup de la Salut no van aconseguir la qualificació adequada. Els periodistes justificaven que tant digne de protegir era l'obrer de brusa i espardenya com ells que eren obrers que calia que vestissin millor i necessitaven vivendes en consonància.

El de Fargues va ser el segon grup a construir entre 1918 i 1919 (el primer va ser el de la Mulassa). Es van fer sis xalets, al carrer Verdi (Pedrell): casa Altimis (existent), casa Garcia-Anné (existent), casa Eduard Solà (ara és una casa de pisos); i al carrer Frederic Rahola: la casa Almerich (existent, però deteriorada), la casa Manuel Miralles (ara és una casa de pisos) i la casa Pérez-Carrasco (és l'escola Petit Príncep).

9- Casa de Joan Salvat-Papasseit

A la torreta del carrer de Can Pujolet, 51, durant una temporada de 1922 hi ha viure el poeta Joan Salvat-Papasseit per refer-se de la tuberculosi. Poeta català que va néixer a Barcelona el 1894, conegut sobretot com a poeta, és autor també d'articles, manifestos, i altres proses de caire polític i social. La seva vida va ser intensa i marcada per una tuberculosi que el conduiria precoçment a la mort (1924).

En llibre *Els nens de la meva escala*, deixaria escrit: «Oh, com fa bo! De l'hort de casa s'albira el Montseny. Tant com és clar i quiet el dia, i retallat, el Parc de Catalunya apareix ple de neu!». Una visió que ara resulta com una evocació literària, ja que els blocs de pisos fa anys que han espatllat les bones vistes.

10 - Cases dels Periodistes (sector de la Mulassa)

Es van construir vuit xalets entre el carrer Peris Mencheta (llavors passeig Font de la Mulassa) i el carrer Maryland, que als anys vint van canviar-li el nom pel de Marquès de Foronda, president de la Companyia de Tramvies de Barcelona i que havia concedit bitllets de lliure circulació als periodistes perquè es poguessin traslladar de les redaccions dels diaris, a casa seva. Es van inaugurar el 1917.

Encara podem veure en peu i rehabilitades dues torres a Peris Mencheta, amb una antiga torre d'aigua.

L'abastament d'aigua va ser un maldecap constant per als habitants de les torres. Per això es va optar per fer un pou i una torre d'aigua que subministrés les vuit cases.

11- Torre Maria, casa d'Antoni Rovira i Virgili

En una de les vuit torres dels periodistes del grup de la Font de la Mulassa, al carrer

Marquès de Foronda, hi va viure en estades estiuenques i permanentment fins a marxar a l'exili, l'insigne polític i periodista Antoni Rovira i Virgili, diputat i vicepresident primer del Parlament de Catalunya en temps de la Generalitat republicana, als anys trenta.

Quan van marxar a l'exili i li van requisar la casa es van endur tota la documentació que va anar a parar a l'Arxiu de Salamanca com tanta documentació política i privada d'aquella època, requisada com a botí de guerra.

En el moment en què Rovira i Virgili va marxar amb la seva família a exili, van cremar tot el que hi havia a la casa i va quedar en mans de forans (policies, marins...) del 1939 al 1985 aproximadament. Gràcies a la previsió de Rovira i Virgili a partir de 1985 la família va poder recuperar la casa i la va rehabilitar. Per fora ha recuperat gairebé tot l'antic encant; per dins ho van haver de fer tot de nou. Actualment a la casa hi viuen els descendents de Rovira i Virgili.

12- Can Carabassa (Col·legi de la Sagrada Família)

La casa data com a mínim del segle XVII. N'eren propietaris a començaments del XVIII, Llúcia Melgar i Ignasi Carabassa. El 1909 la va comprar Carles Marés i Robert, que s'havia enriquit a Amèrica, el qual va convertir la vella casa en un palauet d'estil neoclàssic, molt del gust del temps i de la classe social del propietari.

La finca tenia terres agrícoles dedicades bàsicament a la vinya. Tenien cup, bótes i trull. Tenien totes les facilitats de regatge amb aigua abundant. La terra era treballada per masovers.

Fins el 1954 hi van residir els fills de Carles Marés, (Joaquim Pere Marés va ser el cèlebre violinista). A partir d'aleshores la finca va ser venuda a l'ordre religiós dels

germans de la Sagrada Família que hi van establir un col·legi. Amb els anys s'ha anat ampliant el centre escolar i han desaparegut gran part dels seus jardins, el torrent i les casetes de pagès.

13- Torrent de Carabassa

Aquest torrent és un dels pocs vestigis que queden dels espais per on corria l'aigua que s'escorrer des dels turons. Estava format per l'aigua que baixava del torrent del Carmel i del torrent del Paradís. Recorria les terres de Can Carabassa i els conferia gran fertilitat. Queda encara un tram que passava per sota el pont de la carretera d'Horta (passeig Maragall), al costat del carrer Peris Mencheta. És un d'aquells espais a preservar com a patrimoni paisatgístic dels nostres barris.

El torrent de Carabassa i el carrer de Peris i Mencheta. Al fons el passeig de Maragall

14- Can Fargues

És la masia que dona identitat al barri de la Font d'en Fargues, perquè n'és l'origen. La torre romànica de defensa (part central de l'edifici) a l'entorn de la qual va anar creixent la casa, data del segle XII.

Al segle XVIII s'anomenava Mas Pujol perquè hi vivia la família Pujol, importants especiers i adroguers que s'havien enriquit. L'última hereva dels Pujol es va casar (a meitat segle XIX) amb Antoni de Casanovas, família propietària d'un extens territori que arribava fins a l'Hospital de Sant Pau.

Malgrat que era una masia catalogada patrimonialment a partir de 1997 va començar un periple de despropòsits que va culminar finalment (el febrer de 2009) en la recuperació de la masia per salvar-ne la integritat, degut a la seva vàlua patrimonial i històrica de primera magnitud. Està destinada a ser l'Escola Municipal de Música d'Horta-Guinardó.

Cartell anunciant la font Hortina

4 Horta Territori d'un antic poble

Itinerari i notes: Carlota Giménez

L'Horta actual era fins 1904 el municipi independent de Sant Joan d'Horta, a uns 6 quilòmetres de la Barcelona antiga i situada en la vall compresa entre el vessant barceloní de la serra de Collserola i els turons de la Peira, per una banda, i la Rovira, el Carmel i la Creueta del Coll, per l'altra.

Aquell municipi era més extens que el territori d'ara. Arribava fins a Valldaroca, llindant amb Sant Gervasi de Cassoles (també municipi independent), i amb Cerdanyola del Vallès per l'altra banda. I tot el territori dels barris actuals de Sant Genís dels Agudells, Montbau, la Vall d'Hebron i gran part del Carmel. L'origen del municipi era la parròquia de Sant Joan d'Horta, inicialment sufragània de Sant Genís dels Agudells, però a l'inici del segle XIII es va constituir en parròquia a part.

Horta ha estat sempre rica en aigua i per això era un nucli rural ja des d'època romana. Com que el conreu de la terra ha estat l'activitat principal, d'aquí ve la gran proliferació de masies (més de cinquanta), moltes desaparegudes.

Horta també ha estat lloc d'estiueig per a la gent de Barcelona. I moltes masies i cases de pagès es van transformar en cases

senyorials, algunes de categoria i dimensions considerables com els jardins i el palau del marquès d'Alfarràs (Laberint), la Granja Vella (Seminari de Martí-Codolar) o can Gallart (el Palau de les Hores).

El fet de tenir una gran abundància d'aigua va propiciar que es desenvolupessin indústries que la necessitaven: fàbriques d'adob de pells, la més gran i important va ser can Fontaner; la indústria casolana de la bugaderia; la fàbrica de midó de la família Oliver (la torre d'aigua del carrer Cartellà hi pertanyia); bòbiles o fàbriques de totxos. També proliferaven molts oficis relacionats amb l'aigua: aiguaders, pouaires i tots els oficis ja desapareguts relacionats amb l'adob de la pell: assaonadors, blanquers, pellaires, etc.

1- Ca l'Eudald

Inicialment es considerava una casa del carrer d'Aiguafreda, però en desaparèixer el torrent de Carabassa i urbanitzar-se com a carrer Llobregós, va passar a pertànyer a aquest carrer. El 1854 Eudald Barnet Antonés i la seva dona Narcisa Molins Baliarda van comprar el terreny on després van edificar la casa.

Eudald Barnet era rajoler i fabricava rajoles de la terra que treia del terreny de la seva finca (avui horts), d'aquí ve que aquest terreny sigui molt més baix que on està situada la casa. I la seva dona era bugadera i rentava roba de gent benestant dels carrers Princesa i Montcada de Barcelona i quan tenia molta feina llogava dones perquè l'ajudessin a rentar. Tenien cinc pous amb els corresponents safareigs. Actualment conserven dos pous i dos safareigs en molt bon estat. Maria Rovira Barnet és de la cinquena generació de la família que viu a la casa.

2- Cases del carrer d'Aiguafreda

Aquest entorn és un espai únic a Horta a

l'actualitat, però era un estil de vivendes que també es trobava a d'altres indrets: les cases del torrent de Carabassa, les de can Travi... desaparegudes per remodelacions urbanístiques modernes.

Tenen aigua abundant provinent dels pous que té cada casa i era l'element imprescindible per rentar la roba en els safareigs que encara es conserven. Sovint se les anomena les cases de les bugaderes, però les dones que feien de bugaderes, la majoria no s'hi dedicaven exclusivament, sinó que a més a més de tota la feina que ja era inherent en les dones de l'època, rentaven roba aliena a casa seva, en aquest cas en els seus propis safareigs, per obtenir un ingrés complementari per a la família. A Horta va existir una indústria casolana, no per això menys important, de rentar roba de la gent que es podia permetre pagar la feina que, en el cas de Barcelona, no podien fer a casa per manca d'espai i d'aigua. Està documentat que des començaments del XVII fins ben entrat el segle XX molta part de la roba de gent benestant de Barcelona es rentava a Horta. Recollien la roba bruta els dilluns i la tornaven neta els dissabtes.

La carretera d'Horta a Barcelona era el recorregut que feien les bugaderes fins a Barcelona entrant pel Portal Nou. Encara existeix un camí per sota dels horts de les cases del carrer d'Aiguafreda que en deien el camí de Barcelona i era per on passaven persones i carruatges per anar a buscar la carretera d'Horta a Barcelona, tenint en compte que per sota passava el torrent de Carabassa.

3- Can Bacardí (col·legi de la Immaculada Concepció)

Els Bacardí eren una família de comerciants de robes a l'últim terç del segle XVIII, que després es va ennobilitar pels seus mèrits i van adquirir el de abans del cognom. Tota

la finca ocupava els terrenys que anaven des del Carmel a la riera d'Horta. A dins del seu terme hi quedaven els masos de can Grau, ca n'Andalet, can Don Joan i can Mans. Can Bacardí era de l'estil de les finques d'estiueig del segle XVIII, amb grans jardins i una gran bassa que servia per regar; no era una finca agrícola, però se n'aprofitava una part per a horta i fruiters per al consum de la família.

A primeries del segle XX can Bacardí va ser venuda i va adquirir el nom de Vista Alegre. El 1950 una part de la finca va ser adquirida per les religioses de la Immaculada Concepció. Posteriorment la resta de la finca va ser parcel·lada i convertida en pisos.

4- La riera d'Horta

Era el curs d'aigua més important del sistema hidrogràfic del pla de Barcelona, format pels torrents i rieres que baixaven principalment de la serra de Collserola.

Els torrents que baixaven del vessant de la serra confluen a actual carrer Lisboa amb l'avinguda de l'Estatut i allí es reunien les aigües que engrossien el cabal de la riera, que passava per sota l'antic pont (avui l'encreuament del carrer Tajo i passeig Maragall). Una mica més avall també hi anava a parar el torrent de Mariner. La riera seguia pel carrer Cartellà i encara rebia a la dreta el torrent de Carabassa (que baixava del turó del Carmel recollint petits torrents que baixaven d'aquest turó i del de la Rovira), per on avui conflueixen els carrers Pitàgores i Cartellà. El curs continuava pel carrer que encara s'anomena Riera d'Horta (a Sant Andreu), pels carrers de Rovira i Virgili i del pare Manyanet (antigament paral·lel a la riera de Sant Andreu), travessava les vies del ferrocarril, amb una llera elevada sobre els terrenys veïns, i per la rambla de Prim s'abocava al mar (en

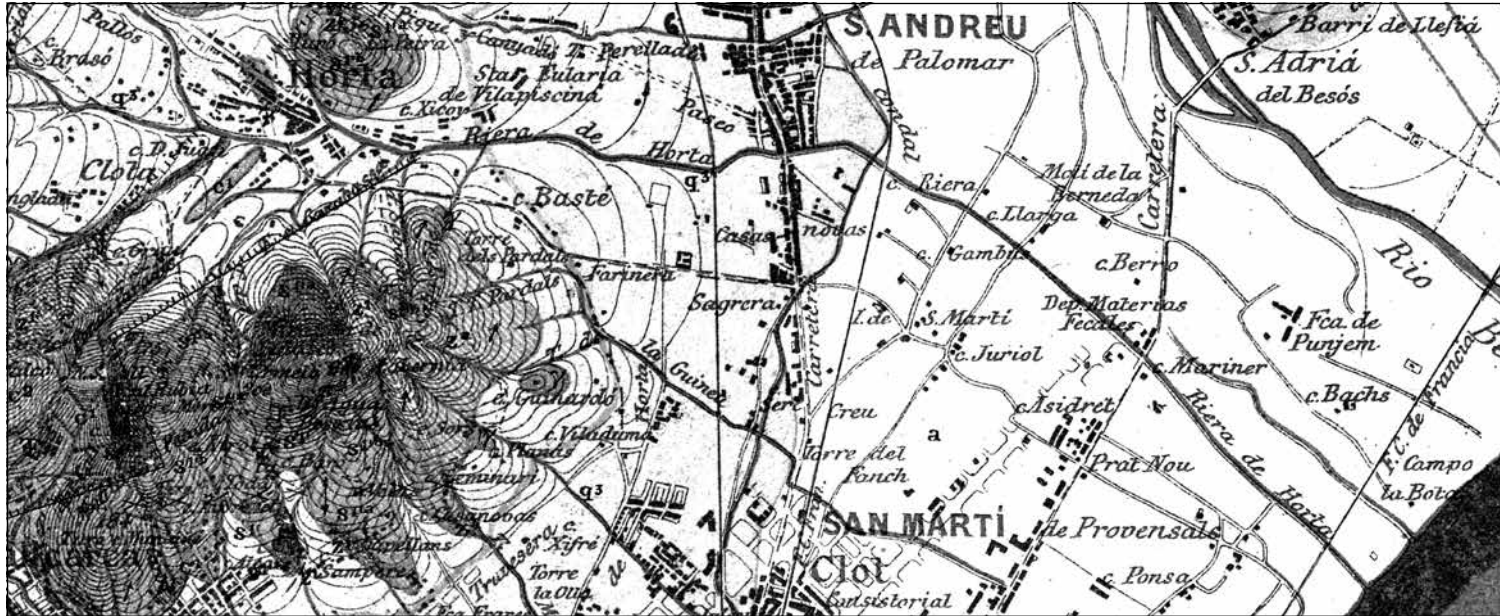
aquest últim tram era paral·lel al riu Besòs). Tots aquests torrents regaven, abans de l'edificació massiva, un espai on hi havia des de cases senyorials, a grans masies i explotacions agràries i jardins d'esbarjo, bòbiles, teuleries i diverses indústries que requerien molta aigua.

La Clota i Horta, que rebien part d'aquestes aigües, es van convertir en un dels indrets més ben regats del terme i es van omplir d'hortes, safareigs, jardins senyorials i torres residencials. Per això la riera d'Horta va ser un element molt important per l'economia rural i indústries i oficis que necessitava molta aigua (ferrers, bugaderia, pellaires, bòbiles, fabricació de midó etc.). La riera era un element molt important per la gent d'Horta i està en l'imaginari de les persones que la van viure i estimar.

5- Camí de Sant Genís

El camí d'Horta a Sant Genís comunica des de temps antic ambdós nuclis de població. Encara hi ha un parell de trams que es conserven bastant bé, malgrat les profundes transformacions que han patit la Clota i la zona de l'entorn del passeig de la Vall d'Hebron, i que va fins a l'església romànica de Sant Genís dels Agudells.

Un dels trams és el que va des de la Clota fins a l'avinguda Cardenal Vidal Barraquer i encara ens podem fer una idea de l'entorn rural que va ser aquesta zona fins fa només uns vint anys. L'altre tram passa per un espai entre l'antiga finca de Martí-Codolar, can Paronet i el Convent de les Mínimes. A partir de la moderna avinguda de Can Marçet el paisatge queda profundament transformat i el camí desapareix. Ens el podem imaginar, ara passant per asfalt i vies ràpides, fins a la mil·lenària església de Sant Genís dels Agudells, al vessant de Collserola.

Traçat de la riera d'Horta des de la Clota fins al mar, segons el plànol del canonge Almera elaborat el 1888

Safaretjos del carrer Aiguafreda

6- Els Mistos

L'escultura representa una capsa de mistos caiguda a terra, amb mistos escampats en diversos punts i amb una altura màxima de 20 m. Estan pintats en colors vius, negre, groc, vermell i blau.

És una obra de l'escultor i dissenyador Claes Oldenburg i la crítica d'art i restauradora Coosje van Bruggen. El 1987 van rebre l'encàrrec de realitzar una escultura per a un parc urbà de la ciutat de Barcelona, i van dissenyar aquest grup escultòric gegant, que parteix d'objectes quotidians i petits, reproduïts a gran escala, i en aquest cas mesuren 20 x 9 x 13 metres. Es va inaugurar el gener de 1992.

Torre Jussana. Havia existit la torre de defensa anomenada Jussana de la qual no en queda cap vestigi (la torre Sobirana encara existeix al recinte del palau del marquès d'Alfarràs, al Laberint). La casa que avui coneixem per torre Jussana havia estat una extensa finca i el segle XV es coneixia com mas Soler i pertanyia als Sabastida. El 1644 junt amb la Granja Vella era propietat del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Actualment és un equipament municipal.

Pavelló de la República. En la remodelació de la zona pels jocs olímpics, es va construir el Pavelló de la República, rèplica exacta del que es va construir en la Exposició Internacional de París el 1937, obra de Josep Lluís Sert i on s'hi va exhibir el Gernika de Picasso. L'edifici va adquirir una finalitat bàsicament cultural i de propaganda per fer saber al món la situació que s'estava vivint a Espanya. Actualment en la rèplica del Pavelló de la República s'hi allotja el Centre d'Estudis Històrics Internacionals i la Biblioteca del Pavelló de la República que posseeix un dels fons més

Torre d'aigua al carrer Rajoler

importants a nivell mundial sobre Segona República, Guerra Civil, franquisme, exili i transició a Espanya, i especialment a Catalunya.

La riera d'en Marcel·lí. El nom li ve per Marcel·lí Oliva Yglesias, pagès d'Horta. Can Marcel·lí està allà mateix i la família encara hi viu. Les aigües dels torrents d'en Duran o de la Font de la Llet, de Pomaret o Generet i de Montbau, que baixaven de Collserola s'unien i anaven avall per on avui passa el carrer Jorge Manrique, i així es formava la riera Marcel·lí que baixava pel fondal on ara hi ha les pistes de tennis del club esportiu. Existeix el carrer amb el nom de riera Marcel·lí que va a parar a l'avinguda de l'Estatut, l'antic punt de trobada d'aigües per formar la riera d'Horta.

Club Esportiu Hispano Francès (antic can Montalt). Havia estat una planta embotelladora de l'aigua Montalt. Des del 1968 s'hi va ubicar el Club Esportiu Hispano Francès després d'haver de marxar dels terrenys de can Santpere, al Guinardó.

7- Can Travi Nou

Està situada a l'antic camí de San Cebrià i els seus antics propietaris provenien de la masia de can Travi Vell, ben a prop. La masia nova és de l'inici del segle XVIII. Llavors el conreu principal era la vinya

Finestral de la torre del Moro (can Fontaner)

perquè encara no s'havia descobert la riquesa d'aigua que tenien al subsòl. L'activitat principal de la masia des del començament va ser la rural, però a l'inici dels anys vint del segle XX la van transformar en casa senyorial sense deixar el seu aire de masia. Ja fa uns anys es va convertir en un restaurant.

Hort d'en Marcel·lí. Es pot dir que Marcel·lí Oliva Payerol és l'últim pagès d'Horta. Prové de can Marcel·lí i el seu avi, Marcel·lí Oliva Yglesias va ser molt popular a Horta i portava un carro que repartia els fardells de roba de les bugaderes anant i venint de Barcelona. Al nét encara se'l pot veure conreant tota mena de productes hortícoles al seu camp prop de casa seva, a l'antic camí de Sant Cebrià.

8- Església antiga de Sant Joan d'Horta

A la segona meitat del segle XII Guillem d'Horta va fer construir una església amb una torre de defensa a les seves terres. En els fets de la Setmana Tràgica (1909) va ser cremada i va quedar parcialment deriuada. En els terrenys desafectats perquè es va construir la nova església més avall, es va situar el Club Tennis d'Horta el 1912, encara en actiu avui dia. El campanar d'origen romànic que havia quedat en peu després de l'incendi va ser incomprensiblement enrunat el 1929.

9- Can Cortada

L'origen d'habitatge en aquest indret ve de l'època romana. La vil·la romana es va trobar en el subsòl de les seves terres el 1987. La masia conserva encara les restes de la torre rodona de defensa; a l'Edat mitjana era un casal fortificat que es va convertir en mas al segle XVI. Era una de les zones hortícoles més importants d'Horta per la

gran quantitat d'aigua que tenia (mina, torrent...) i fins als anys noranta es van vendre els seus productes al mercat d'Horta. Actualment és un restaurant.

10 - Vil·la romana de Can Cortada

El juliol de 1987 i a causa de la gran remoguda de terres per obrir l'avinguda de l'Estatut, es va descobrir una vil·la romana en terres que havien estat de can Cortada al capdamunt del carrer Campoamor. Era una de les moltes *villae* romanes que es van assentar al pla de Barcelona al segle II aC.

Segons manifestacions del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de Barcelona que van documentar l'excavació, la importància d'aquesta vil·la és que mai s'havia trobat una *villae* sencera que permetés conèixer com era la vivenda, la part residencial o la part rústica dedicada a l'activitat industrial. Un cop fets els treballs arqueològics es va seguir amb l'obra d'obertura de l'avinguda. Les *villae* eren cases de camp dedicades principalment al conreu i la ramaderia. A la casa hi havia: les dependències reservades als propietaris, les destinades als treballadors; termes o banys, estables, magatzems amb sitges per guardar blat, instal·lacions per elaboració d'oli o vi, i diversos contenidors, dipòsits i canals per conservar la producció.

El juliol de 2007 unes obres del clavueram en la cruïlla dels carrers Rembrandt i Salses van fer aflorar una pedra de dimensions importants a 50 cm. sota terra. Després d'alertar el Servei d'Arqueologia es van documentar diversos objectes que se'ns dubte pertanyien a la vil·la romana. En l'informe que van emetre manifestaven que es tractava d'una premsa de pedra (d'oli o de vi) amb unes dimensions considerables: 2,5x1,5x0,60 m. Després de valorar què calia fer amb els objectes materials trobats, es va tornar a tapar tot.

11- Can Fontaner

Era una gran finca situada en un barri dins del municipi de Sant Joan d'Horta com un dels nuclis de població dispersos en el seu bast territori. Se situava en el que avui són els carrers de Coïmbra, Fàtima i Fontanet (deformació de Fontaner) i prop de la plaça de la Ciutadella. Datava del segle XVII concebuda com a finca d'esbarjo, la primera de la qual se'n té notícia a Horta. Segons està documentat tenia un magnífic jardí amb jocs d'aigua, un estany... A final segle XVIII la finca es va convertir en una adoberia de pells, una de les més importants del sector, perquè tenien tota l'aigua que volien. El 1912 la finca estava en total abandonament, tot i que encara tenia terres de conreu, arbres fruiters i vinya. Avui tot són pisos. Al carrer Jerez es va conservar fins fa ben poc, un arc de maons totalment descontextualitzat del seu entorn i que

Panoràmica dels entorns de l'antiga església d'Horta

s'identifica en una foto antiga existent com pertanyent a l'entrada de can Fontaner.

Torre del moro. Dita popularment així perquè en una de les dues finestres gòtiques hi ha el cap d'un home amb un turbant. És l'única casa existent de l'antic veïnat de la Ciutadella, format per cases de remarcad aire rural (totes desaparegudes), que formava part de l'antic barri de can Fontaner. Està en molt mal estat i descontextualitzada del seu entorn. S'ha salvat únicament perquè les dues finestres gòtiques li van valdre la categoria patrimonial de B. Molt probablement és una resta del conjunt medieval de la finca de can Fontaner.

12- Mina de can Travi

Està formada de tres túnels excavats a terra que tenen el seu inici prop l'actual Pavelló de la República, en l'encreuament del carrer Berruguete i avinguda Cardenal Vidal i Barraquer i a l'antiga masia de can Travi: convergeixen els tres sota els jardins de Rosa de Luxemburg, tocant a l'avinguda de l'Estatut de Catalunya. El 1857 Vicenç Travi va fer canalitzar una mina d'aigua que des d'Horta arribava al caseriu de Santa Eulàlia. Es va formar l'Associació de Propietaris de la Mina de can Travi, que encara existeix.

Cadascú té una mesura concreta en pomes (2, 3, mitja...), segons Joan Puigbó (un dels propietaris en tercera generació), l'aigua omple una canonada de 15 cm. de diàmetre. Aquesta aigua s'escorrer per si sola pel sistema de vasos comunicants i va a parar a les torres d'aigua. Fins i tot en períodes de sequera l'aigua sempre córrer.

Segons testimoni de Joan Oliver (un altre dels propietaris; la torre d'aigua del carrer Cartellà era de la fàbrica de can Oliver). La mina té 1900 metres de longitud i està a 20 metres de profunditat. La mina se-

gueix pel carrer Jerez i prop el número 34 hi ha l'entrada. El recorregut d'aquest ramal d'aigua fins a la torre d'aigua de Cartellà és per carrer Jerez, carrer de la Plana, carrer Sanpere Miquel, carrer Rajoler, carrer Horta, plaça Castelao i carrer Cartellà. En l'encreuament amb el carrer Pitàgores és on hi ha la torre d'aigua o pilar de distribució. En aquest recorregut també es troben les torres d'aigua del carrer de la Plana en l'encreuament amb la baixada de la Plana, al carrer de Sanpere Miquel en l'encreuament amb el carrer Rajoler i al carrer Horta en l'encreuament amb el carrer Castelló.

13- Can Mariner

Situada al carrer d'Horta en confluència amb el carrer del Vent. Era una de les masies més important del Pla de Barcelona. Les primeres notícies de la masia corresponen al 1516. L'any 1870 l'últim hereu de can Mariner va parcel·lar la finca en petits solars edificables amb la condició que fossin cases més baixes que la masia. Després de la remodelació que se'n va fer actualment és la Biblioteca Horta-Can Mariner.

Plaça Eivissa . Té aquest nom des de 1907 i va assumir el protagonisme de la plaça major després de l'agregació. Va ser la plaça del mercat fins el 1951. A l'entorn de la plaça s'hi aplegaven moltes entitats polítiques i culturals d'Horta.

14- Plaça Santes Creus (antiga plaça Major)

Va ser la plaça Major de Sant Joan d'Horta. Hi havia la casa del Comú (de la Vila), on avui hi ha serveis socials municipals. La font de la plaça és una rèplica de la font de Canaletes, a les Rambles de Barcelona. Va ser un regal de l'Ajuntament de Barcelona a la vila d'Horta en ocasió de l'annexió el 1904 de l'antic municipi a la ciutat.

Una imatge plenament agrícola de can Baró. A la dreta a dalt, l'Hotel Casanovas i, a baix, l'excavació del cementiri paleocristià (1983)

Ronda el 2011 dignificarà un barri que vol ser quelcom més que l'entrada al túnel del Turó de la Rovira, i que conserva alguns racons, passatges i rieres, que preserven la memòria històrica d'aquest lloc.

1.- Cinema Ibèria

Situat al final del carrer Praga, el cinema Iberia, juntament amb el Sanllehy, va convertir-se durant els anys cinquanta i part dels seixanta en una de les poques diversions de l'època gris del franquisme. És una referència a les novel·les de Juan Marsé.

2.- Barri dels periodistes

Construïdes a partir de l'any 1918 per la Cooperativa de Periodistas para la Construcción de Casas Baratas van ocupar una part del barri amb unes seixanta cases. Dissenyades a gust del soci-propietari van conservar una part de vegetació i van crear jardins rodejant la casa d'acord amb els conceptes higiènics de l'època.

3.- Mas Can Baró

Va donar nom al barri quan el seu propietari, Josep Pascual de Pascali i Sempere, va rebre el títol de Baró de Sant Lluís. La data de 1674 a la llinda de pedra de la porta segurament era la reforma d'una construcció més antiga. El mas ocupava una gran part dels terrenys del barri que va anar perdent a través de segregacions i expropiacions. La més important ho va ser per part de la Societat General d'Aigües de Barcelona l'any 1869 per a la construcció dels dipòsits d'abastament d'aigua a la ciutat, sobretot en els terrenys que ocupen actualment el Parc de les Aigües. Aquest mas sobreviu enmig d'altres construccions presidint la plaça que porta el seu nom.

4.- Les pedreres

És un dels trets diferencials del barri fins

també pels dipòsits d'aigua construïts per la Companyia d'Aigües de Barcelona, el primer del quals ho va ser el 1870, al final del carrer Pasteur. Així mateix l'explotació de les pedreres en aquesta zona no només va canviar la seva fisonomia sinó també el seu desenvolupament històric i també ideològic. Per últim el barraquisme marcarà igualment la identitat del barri, les denominades "barraques del Carmel", però que en realitat eren a Can Baró i que van subsistir fins a la dècada dels vuitanta.

EL BAIX GUINARDÓ

Diferenciat del Guinardó clàssic es un barri amb personalitat pròpia, històricament més proper a la vila de Gràcia. D'oest a est s'estén des del carrer Sardanya fins a l'Hospital de Sant Pau, pel nord limita amb el barri de Can Baró a l'Avinguda de la Mare de Déu de Montserrat i pel sud amb l'Eixample a la Travessera de Gràcia.

El Baix Guinardó està marcat per dos fets que van canviar el seu territori: per un costat, l'arribada de la Societat General d'Aigües de Barcelona que va expropiar una part important dels terrenys del barri per instal·lar els dipòsits per tal d'abastir la ciutat, i per l'altre, el Cinturó de Ronda, que la travessava per la meitat i que va condicionar la seva urbanització. Aquesta va desenvolupar-se majoritàriament a partir de la dècada del cinquanta i articulada a l'entorn de la plaça Alfons X el Savi. Anteriorment havia estat una zona agrícola de muntanya i més tard de petites torretes d'estiu.

L'obertura del Parc de les Aigües a l'any 1978, després d'anys de reivindicacions portades a terme pels veïns des de 1974 per tal de convertir-lo en parc públic, i la instal·lació, al costat, de la seu del Districte d'Horta-Guinardó a la Casa de les Altres, van donar contingut al barri. L'enferrocament del pas elevat del Cinturó de

Vista aèria de Can Baró i del Baix Guinardó presa a finals dels anys quaranta. El Parc de les Aigües és la taca fosca central

al punt de què va fer impossible una urbanització del barri en diferents èpoques tot i la lluita dels veïns per aturar-les. L'any 1991 va construir-se el pont de Mühlberg per unir un dels carrers destruïts. L'explotació de les pedreres des de principis de segle, per produir calç i també pedres per a la construcció de murs, va tenir dos fronts, les de Casa Velez, en l'extrem est del barri tocant al Guinardó, que van durar fins a la guerra civil, i les de Can Baró, propietat d'Anselm de Riu i Fontanilles que l'any 1920 va comprar 45.000 m2 des de la Font Castellana fins al carrer Gran Vista. Va cedir l'explotació l'any 1939 a Enric Vila Nogareda que les va tenir en actiu fins a l'any 1967. El resultat són uns impressionants esvorancs que trenquen el barri per diverses parts.

5.- Les barraques de Francisco Alegre

El barri de Can Baró va tenir tres zones de barraquisme: Los Cañones on estan les bateries antiaeris, les de Raimon Casellas, sota la corba de la pera i les de Francisco Alegre que són les més importants, tot i que van ser denominades barraques del Carmel, i que estaven instal·lades sobre les pedreres de Can Vélez. En aquesta última zona van arribar a comptabilitzar-ne més de 300 barraques, en condicions infrahumanes: sense aigua, llum, clavegueram, ni recollida de brossa. Tot i que havia un Pla Comarcal des de l'any 1940 per fer un parc urbà, en realitat era una zona lliure de qualsevol impediment legal, només les construïdes a partir de l'any 1953 eren declarades il·legals. Els propis barraquistes, des de finals dels seixanta, van portar a terme reivindicacions socials en una llarga lluita que va durar fins a l'any 1990, en que van ser enderrocades definitivament les últimes barraques del carrer Francisco Alegre.

6.- Casa Vélez i forns de calç

Coneguda també con Can Velas era una finca que ocupava la part nord-est del Baix Guinardó propietat dels marquesos de Vélez. La Torre encara conserva una part a l'interior de l'actual Escola del Cardenal Spinola a l'avinguda Mare de Déu de Montserrat. Tenia una gran extensió i en la zona hi havia uns forns de calç. Francesc Vilà de Casanovas propietari de la finca a l'any 1858 va voler urbanitzar-la fins als carrers Sant Ciril i de la Bona Sort que varen existir fins a l'obertura del Cinturó de Ronda.

7.- Mas Casanovas (camp de futbol i barraques)

A la part alta de l'Hospital de Sant Pau es trobava el Mas Casanovas, la seva propietària era Montserrat de Casanovas i Fernández de Landa, que estava casada amb Pere Fargas i Sagristà. Aquests primers cognoms del matrimoni han donat nom a llocs i carrers de diversos llocs del Guinardó i de la Font d'en Fargues. Tocant a Cartagena s'hi va trobar un poblat neolític excavat per Josep Colomines a l'any 1931. Van trobar-se unes cavitats circulars de dos metres que segurament eren la base de les cabanes. Molt a prop també va descobrir-se un cementiri paleocristià, excavat a l'any 1983 i també el 1998. Després de la guerra civil van instal·lar-se una zona de barraques que van durar fins al 1974.

Justament en aquest indret es va inaugurar el primer camp de futbol del Barça, concretament el 18 de novembre de 1900, al costat mateix de l'Hotel Casanovas. Va durar només un any quan es va traslladar al passeig Maragall. L'Hotel Casanovas, de categoria de luxe i amb 32 habitacions, era un lloc per fer salut encara que també tenia altres pràctiques. El jugadors del Barça l'utilitzaven com a vestuari. Al 1934 va reconvertir-se en escola amb el nom de

Pablo Iglesias i també durant un cert temps en caserna de la Guardia Civil. Novament al franquisme va ser escola amb el nom de Bisbe Irurita per canviar a la transició com IES Mas Casanovas.

8.- Passatge Costa

Urbanització de casetes dels anys vint del segle passat d'estil anglès i del mateix model arquitectònic que les del carrer Sant Quintí i les del passatge Tinent Costa ubicades al Guinardó clàssic.

9.- Quinta de Salut l'Aliança

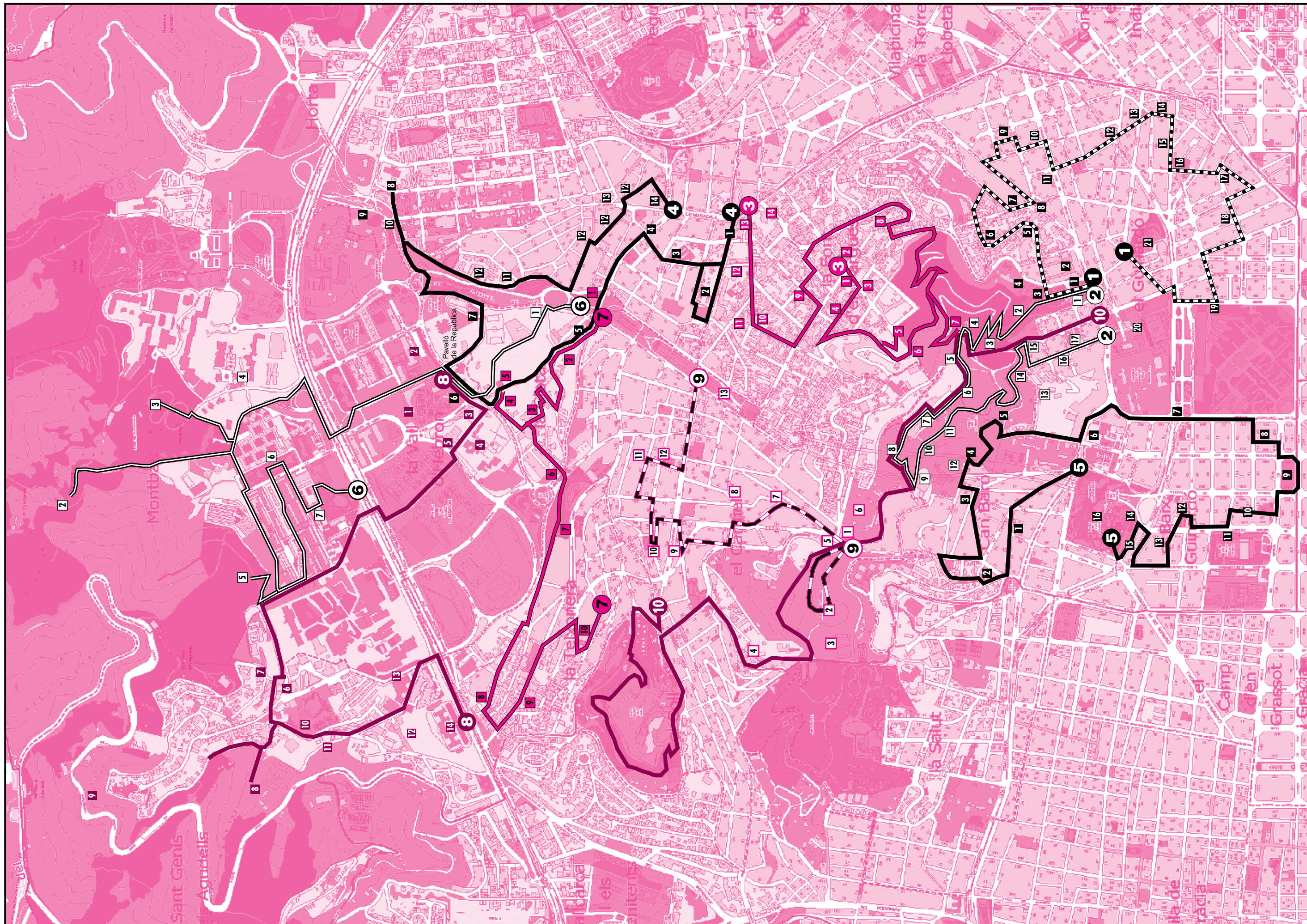
Va néixer com a Mutualitat de Previsió Social del gremi de cambrers de Barcelona com a ajuda en cas de malaltia. Va començar a donar serveis en una petita clínica el 1904 a Sant Gervasi, fins que es va construir a l'any 1917 l'edifici del carrer Sant Antoni M. Claret però llavors ja obert a molts altres grups socials: obrers, comerciants i petita burgesia. Eduardo Dato, president del Govern, va presidir la col·locació de la primera pedra a l'any 1915. Repressor del moviment obrer va ser assassinat per un anarquista, d'ell es conserva una estàtua a l'entrada de l'Aliança.

10.- Bergnes de las Casas

És possiblement el nucli més antic del Baix Guinardó urbanitzat des de mitjans del segle XIX. El lloc era conegut com Poble Sec tot i que era una zona coneguda també com de Lligalbé, ja que va alinear-se amb aquest torrent i fins a principis del segle XX, concretament a l'any 1907, el carrer portava el nom de El Pou.

11.- Casernes de Girona

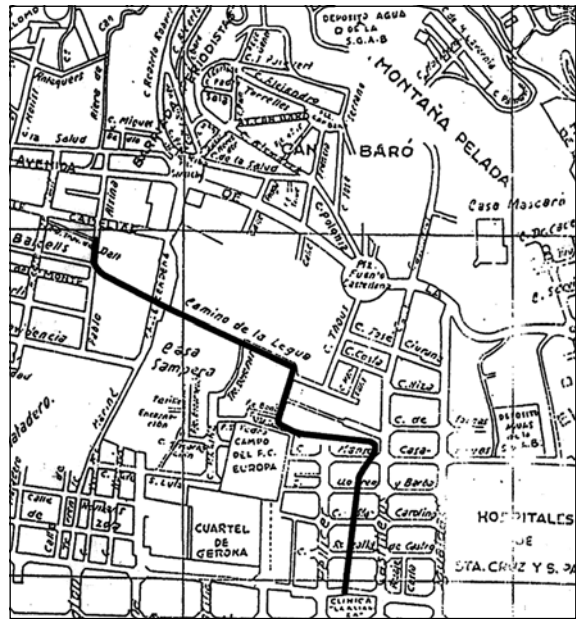
Des de principis del segle XX el "Ramo de Guerra" va anar comprant terrenys en aquesta zona a diversos propietaris, la majoria eren horts, per instal·lar-hi un Regi-

ment de cavalleria, denominat del Bruch i de Girona. A l'any 1923 l'Ajuntament va alinear els terrenys del Torrent de Lligalbé, que en aquesta part feia una corba, per tal d'obrir el carrer Lepant i cedir una part al "Ramo de Guerra" per acabar de completar les casernes que finalment van ocupar una extensió considerable al barri. Comprats a la transició per l'Ajuntament, van transformar-se en el parc Jardins del Príncep de Girona, on també hi han diversos serveis i equipaments del Districte.

12.- Torrent de Lligalbé

De tots els torrents que travessaven el Baix Guinardó és el que millor s'ha conservat, sobretot en una petita part tocant a Lepant

Traçat del Camí de la Llegua i foto del torrent de Lligalbé

on encara una part del carrer porta aquest nom. Lligalbé és la referència topogràfica més antiga del Guinardó, citat en un document des de l'any 1147 fa referència a una masia d'aquesta zona de la que no tenim coneixement exacte de la seva ubicació. El Torrent de Lligalbé també ha estat conegut com dels Frares, del Notari i també de Faura. Altres torrents que passaven pel barri eren el de Casanovas, el de Delemús que baixava pel Parc de les Aigües i continuava pels passatges del carrer Encarnació

i el de Mariné o de la Partió que resseguia el carrer Sardenya.

13.- Passatges de Sant Pere i de Boné

Conjunt interessant de casetes i petits carrers que van ser construïdes als anys vint, una part dels quals van ser enderrocats quan va obrir-se a la Ronda Guinardó el carrer Lepant per tal de donar accés als Túnel de la Rovira.

14.- Casa de les Altures

Edificada en els terrenys propers als dipòsits de la Societat General d'Aigües, va se projectada pel mestre d'obres Enric Figueres per ser la residència de l'enginyer director de la companyia. Va inaugurar-se l'any 1871, el nom li ve dels motors, que es trobaven al costat de la casa, que elevaven l'aigua a les altures, es a dir als dipòsits situats a Can Baró. El seu estil és de caire arabitant i actualment és la seu del Districte d'Horta-Guinardó.

15.- Camí de la Llegua

Va ser un del camins més importants que travessaven aquesta zona de muntanya, concretament comunicava Gràcia i Sant Andreu del Palomar. Resseguia la tanca del Parc de les Aigües i s'ha conservat una part en el revolt on conflueix amb el Torrent de Lligalbé, a l'alçada del carrer Padilla feia un revolt i arribava fins a la Travessera de Gràcia per enllaçar més endavant amb la carretera de Horta.

16.- Parc de les Aigües

Inicialment la Casa de les Altures estava envoltada d'uns 15.000 metres quadrats, terrenys que van ser expropiats a diverses finques, sobretot a la de Can Baró, per tal de construir els dipòsits d'aigua. Una part dels terrenys, com a mida de seguretat, van ser utilitzats com a jardí de la casa i altra

part contenia viviers de diferents tipus de plantes i d'arbres. A inicis dels anys setanta l'estat de conservació era bastant deficient i l'Associació de Veïns Joan Maragall el va reivindicar pel barri. Després d'anys de lluita i pressions veïnals l'any 1978 una part va obrir-se com a parc públic. L'estructura no segueix el traçat dels jardins tradicionals, ja que s'estructura en forma esglaonada amb terrasses independents amb camins i murs de separació, que porten a la part superior on s'hi troba un safareig repartidor d'aigua.

Casa a la Clota a l'antic camí de Sant Cebrià

6 Montbau

Un barri a la serra de Collserola

Itinerari i notes: Carlota Giménez

El barri de Montbau és un barri muntanyenc del Districte d'Horta-Guinardó que el 2010 va celebrar el 50è aniversari de la seva construcció.

Montbau estricte és el polígon d'habitatges, però tot el territori que avui és el barri de Montbau havia pertangut a l'antic municipi de Sant Joan d'Horta i eren terres de diferents heretats, can Barret, can Frares, can Gallart... amb algunes cases més modestes ocupades per persones que feien activitats de servei, de masoveria, de manteniment... I remuntant-nos al'època medieval, tota la zona entre els Tres Turons i la serra de Collserola era la vall d'Hebron, pel fet de ser terres del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

El 60% de l'àrea del barri de Montbau està a dins del Parc natural de Collserola. La resta de superfície (31 Ha) està ocupada pels habitatges promocionats pel Patronato Municipal de la Vivienda (1959), i per tant és el nucli habitat, amb tots els equipaments públics i de serveis que l'envolten. A l'extrem de llevant hi ha el recinte de les antigues Llars Mundet, on actualment conviuen centres d'ensenyament de la Diputació de Barcelona amb les instal·lacions esportives de l'Ajuntament de Barcelona,

i el campus universitari de la Universitat de Barcelona. També hi ha el Palau de les Hores i els seus jardins, actualment públics. I a ponent hi ha la Ciutat Sanitària de la Seguretat Social, l'Hospital de la Vall d'Hebron. I encara a dins del territori del barri, a dins del bosc, hem de tenir en compte l'ermita de Sant Cebrià, i les cases de can Carlets i can Ribó, ben a la vora de l'ermita.

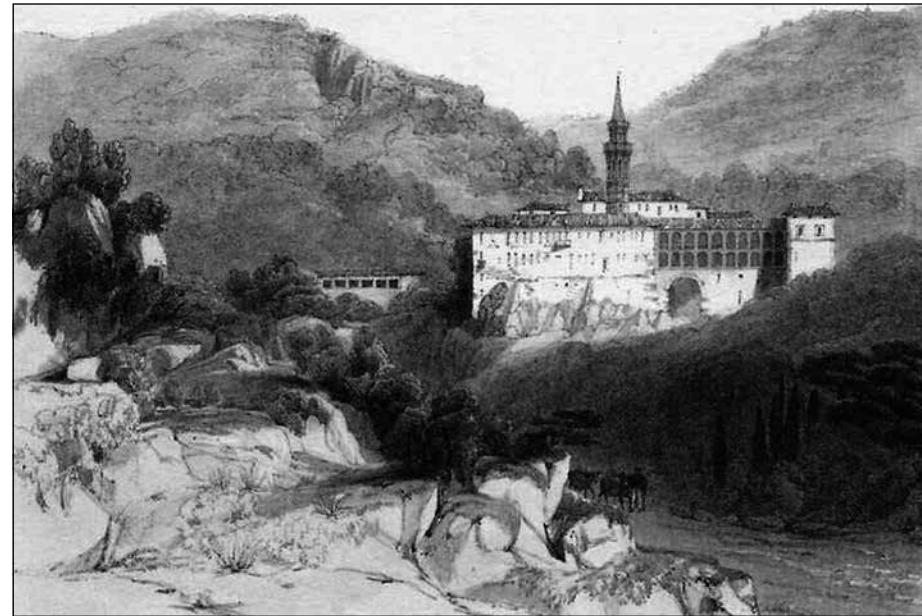
Montbau s'ha edificat entre torrents que baixen de la serra de Collserola i per això han hagut d'haver-se-les amb un terreny pendent, pedregós i producte de l'erosió de l'aigua a la serra durant segles. Precisament el nom del barri ve del torrent de Mombau (vegeu el mapa Almera).

Passejant pel barri es troben entorns molt diferents: restes d'antiga ruralia, vials de comunicació ràpids, bosc, jardins senyorials i tot un espai d'habitatges construïts a començaments dels anys seixanta del segle XX i que va constituir una forma nova de concebre un lloc que havia de rebre una població a l'entorn de 10.000 habitants: Montbau.

1- Camí de Sant Cebrià

Tradicionalment el camí de Sant Cebrià partia de la Clota i travessava camps i masies fins arribar a l'ermita, ja a dins de la serra de Collserola. La passejada s'inicia en una zona d'Horta-la Clota, la riera Marcel·lí, per on discorria l'antic camí. Encara es pot veure un tros de camí que queda tallat i modificat per l'avinguda Cardenal Vidal i Barraquer i tota aquella zona de transformació olímpica.

Després de recórrer tota la zona profundament canviada i amb l'antic camí de Sant Cebrià sota els carrers asfaltats, a l'altra banda del passeig de la Vall d'Hebron es continua pel carrer de l'Harmonia i per endinsar-se al bosc fins arribar a l'ermita.

Gravat del segle XVIII amb una vista del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron

També en aquest tram l'antic camí està desdibuixat per les transformacions urbanes, en una zona d'accés estratègic a la ciutat.

2- Ermita de Sant Cebrià i Santa Justina

L'antiga l'ermita de Sant Cebrià, de tradició antiga d'aplecs i festes populars, era freqüentada tradicionalment per la gent d'Horta i modernament pels aplecs dels veïns de Montbau. L'ermita està dedicada als màrtirs cristians del segle III, sant Cebrià d'Antiòquia i Santa Justina. Els orígens de l'ermita no estan documentats, però la forma de construcció suggereix una època preromànica.

La capella és rectangular de poc més de cinc metres de costat. Construïda amb llicorella amb carreus poc treballats. Ha sofert moltes transformacions. Una mica més avall hi ha l'antiga caseta de l'ermità, adossada al nord de la capella.

Per tradició es diu que al segle XIII hi va fer estada sant Francesc d'Asís i el segle XVI, sant Ignasi de Loiola, i encara més tard sant Francesc Xavier. Del que sí que es té constància històrica és de la fundació de l'ordre dels mínims o de sant Francesc de Paula i de fra Bernat de Boil, que era de procedència noble i aragonesa i que sembla que va acompanyar Cristòfor Colom en el seu segon viatge a Amèrica. De tornada retorna a la vida retirada i presideix la primera comunitat de frares mínims de Sant Cebrià.

Des del segle XIV una pragmàtica reial prohibia als ordres religiosos d'establir nous convents a dins de la ciutat de Barcelona. D'aquí van sorgir fora muralles els monestirs de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i alguns altres.

L'ermita està inclosa dins d'una extensa heretat propietat del marquès l'Alfarràs, després de la desamortització de 1835.

3- Can Gallart (el Palau de les Hores)

A final del segle XIX hi havia una masia, can Duran, amb unes 30 Ha de terra dedicada bàsicament al conreu de vinya. El 1893 el propietari va vendre la finca a Josep Gallart que volia construir-hi una residència d'estiueig. L'arquitecte August Font i Carreras es va fer càrrec del projecte. El 1898 es va acabar de construir, encara que el seu propietari va morir poques setmanes després. La propietat va passar als seus fills.

Els jardins van ser construïts a l'estil francès i italià, amb brolladors i estanys gràcies a l'abundància d'aigua a la zona. Hi havia diverses escultures i una de terracota d'una dona amb un nen envoltats per una heura han donat nom a la finca. A la façana hi ha l'al·legoria de les quatre estacions.

Quan va esclatar la guerra la família Gallart era de vacances al palau de les Hores. Van fugir a França el mateix juliol del 36. El palau va quedar incautat per la Generalitat. L'abril de 1938 el president Companys hi va traslladar la seva residència. S'hi va estar fins el gener de 1939 quan va marxar a l'exili. Durant l'estada del president de la Generalitat es va construir un refugi anti-aeri en forma de galeria que va per sota del jardí posterior del palau.

Després de la guerra els Gallart van recuperar la propietat, van rehabilitar-lo i van establir la seva residència principal. El 1952 van abandonar definitivament la finca. En part ja s'havia parcel·lat i el 1958 la Diputació va comprar el palau i 6 Ha.

4- Can Frares

Heretat veïna de can Barret (a l'altra banda del torrent que baixava de la font de la Llet). Masia primer, originària del segle XVIII, que al XIX va ser lloc de descans dels pares mínims. Amb la desamortització la casa va passar a ser propietat del notari Ferran

de Moragas. Era una magnífica casa amb esgrafiats a la façana i capella. A partir de 1915 la casa i les terres eren de la Casa de la Caritat. S'hi van construir dos pavellons, anomenats preventoris, on s'acollien infants amb tuberculosi. La casa i els pavellons van ser enderrocats el 1973 en la remodelació dels equipaments del recinte Mundet.

5- Pedrera de Montbau

És una mostra de les moltes explotacions de la serra de Collserola i que a començament dels 2000 es va rehabilitar com a zona de descans amb un cartell explicatiu sobre l'explotació de pedra a la serra. El vandalisme i la manca de manteniment han degradat la intenció.

■ **El torrent de Montbau** o Gombau baixava pel carrer Arquitectura i s'unia als altres dos al carrer Jorge Manrique.

Els tres torrents formaven la riera d'en Marcel·lí, que desguassava més avall, a la riera d'Horta.

6- Font de can Barret

Aquesta font és l'única aigua que queda a la superfície, de l'abundor que discoria per la falda de la serra de Collserola en aquesta banda. Primitivament brollava al capdamunt del carrer Poesia (quan tot estava a mig urbanitzar). Hi va haver un intent per part de l'ajuntament de clausurar la font, per les modificacions urbanístiques que s'hi volien fer i pel risc que l'aigua no

amb jocs d'aigua i un gran llac. En aquests jardins es van conèixer Aristides Moragas i Barret (can Frares o can Moragas) i Consol Barret Carafi (can Barret) i l'any 1863 es van casar a la capella de la can Frares. El seu fill, Francesc Moragas i Barret (1868-1935); seria el fundador de la Caixa de Pensions.

7- Montbau: gairebé un poble

A començaments dels anys cinquanta del segle passat, la manca d'habitatge era un problema greu a tot arreu i sobretot a Barcelona a causa de l'afluència immigratòria. Per tal de pal·liar la situació el Patronat Municipal de l'Habitatge (PMH) a partir de 1957 va aprovar un pla general d'ordenació del territori i junt amb l'acció de diverses cooperatives d'habitatge es va edificar el polígon de Montbau en dues fases a partir de 1961. La concepció del nou barri era totalment diferent al que fins aleshores havia construït el PMH. Es van planificar els espais públics, els serveis, la disposició dels blocs, els enjardinats... Es va comptar en fer-hi escoles, mercat, església, local social, etc.

Els arquitectes municipals que van projectar la primera fase van ser López Íñigo, Giráldez Ávila i Subias i Fages, que van viatjar a Frankfurt i d'altres ciutats per assessorar-se de les solucions constructives dutes a terme en aquelles zones que calia reconstruir. La segona fase d'edificació del polígon va ser de realització ben diferent. Van projectar-la

els arquitectes Josep Soteras, López Íñigo, Manuel Baldrich i Bonet Castellana.

El fet d'estar lluny dels nuclis urbans (el més a prop era Horta), va propiciar l'autoorganització dels veïns en moltes situacions i a l'hora de solucionar problemes. Això va comportar que les entitats tinguessin molta importància des del primer moment.

Actualment Montbau és encara un referent per la seva concepció constructiva, el paper que hi van tenir les cooperatives, el vessant sociològic a l'hora d'organitzar la població que hi havia d'anar, i la riquesa d'entitats i associacions, que fan que sigui un barri viu, on els seus habitants tenen una consciència clara de pertinença al barri.

Vista aèria del barri de Montbau, obra del Patronat Municipal de l'Habitatge, edificat a partir de 1961

TORRENTS DE MONTBAU

■ **El torrent d'en Duran** o de can Barret naixia a la font de la Llet i baixava aproximadament pel que ara és el carrer Harmonia i creuava la carretera de Cornellà a Fogars de Tordera (passeig de la Vall d'Hebron).

■ **El torrent de Pomaret** o Generet baixava de Collserola per la zona on avui hi ha les anomenades casetes blanques i continuava per on ara hi ha els jardins de Montbau / carrer Poesia i creuava també el passeig de la Vall d'Hebron. Els dos torrents s'unien on avui hi ha el carrer Juan de Mena.

fos potable. La reivindicació dels veïns va impedir-ne la desaparició i es va traslladar al mig dels jardins de Montbau, on es troba actualment. L'aigua és molt apreciada per la gent del barri i entorns i sovint es fan cues amb ampolles i bidons esperant torn per omplir-se d'aigua.

Can Barret. Casa rural primer (segle XVIII) i casa senyorial després (segle XIX), era una casa situada en zona pròxima al que avui és el carrer Harmonia. Tenia una extensa heretat que va servir per construir el barri de Montbau. A l'entorn de la casa hi havia uns magnífics jardins amb construccions de caire ornamental

Camps de conreu a cal Senyoritu, al barri de la Clota. A la dreta, detall d'un safareig. Al barri s'hi poden trobar tòtils (espècie d'amfibi)

7 La Clota i la Teixonera Un barri a la plana i l'altre a la muntanya

Itinerari i notes: Carlota Giménez

La Clota i la Teixonera són dos barris petits, el primer a la plana i el segon enfilat al turó de la Creueta del Coll, que a través del temps han anat evolucionant de formes molt diferents. La Clota és un barri rural, d'arrel antiga, cases de pagès i torretes petites entre les antigues finques de la Granja Vella (Martí – Codolar), can Tarrida i ca l'Andalet. La Teixonera va començar com una petita colònia estiuenca i cases més modestes, en terres de Joaquim Taxonera i va seguir a la postguerra i anys seixanta amb l'urbanització total d'aquell vessant del turó. La nomenclatura d'alguns carrers d'aquests barris ens donen pistes de la història que tenen.

LA CLOTA

Situada en una fondalada entre els barris del Carmel, la Vall d'Hebron i Horta, la Clota és un dels nuclis de població més antics del Districte. El seu origen és a partir de la plana de can Tarrida, un antic mas del segle XIII desaparegut per l'obertura de l'avinguda de l'Estatut.

El límit natural amb la muntanya era la riera d'Horta, i el torrent de Sant Genís, que travessava el nucli urbà per anar a parar a la riera. L'abundor d'aigua tant superficial com subterrània va propiciar que fos un territori fèrtil amb conreu de productes d'horta, on cada casa tenia el seu pou i amb moltes basses i sèquies per regar els camps. Alhora la indústria casolana de les bugaderes, el mateix que les d'Horta, es va destacar per ser una de les més rellevants des de mitjan segle XIX i fins ben entrat el XX.

El creixement urbà de la Clota ha estat molt poc intens, i s'ha mantingut en un aire semirural a causa d'una circumstància de planejament urbanístic sorgida a meitat dels anys seixanta. Moltes de les seves cases són d'origen rural (amb sobrenoms com ca la Bugadera rica, ca l'Escabellat, cal Senyoritu, cal Reig, can Raurell, can Curé, can Peronet, can Gasparó...). Algunes cases fetes després eren autoconstruïdes i encara segueixen alguns tallers i magatzems. Amb l'existència de la bòbila de can Grau (ara desapareguda), i magatzems i venda de materials de construcció, era un lloc concorregut per constructors i paletes. Els seus habitants tenen una gran consciència de barri a causa de les seves característiques singulars que l'han mantingut durant molt de temps aïllat del seu entorn i la persistència de famílies de diverses generacions. Durant molts anys han viscut amb precarietat de serveis i en molts casos en males condicions, però ara són un reducte gairebé idíl·lic únic a la ciutat.

Molts dels carrers de la Clota tenen noms vinculats a la història del territori. Destacarem algun d'aquests carrers i cases importants.

1- Can Tarrida

Estava situada entre els carrers de Iglésias, la riera Marcel·lí i el carrer de Jerez. Era

una casa senyorial amb finestres gòtiques. El 1897, l'últim propietari va llegar la masia a la Casa de la Caritat de Barcelona. L'any 1974 va ser enderrocada per a la construcció de l'avinguda de l'Estatut.

Tres carrers d'Horta, que hi eren a la vora, recorden la plana de can Tarrida: el carrer de la Plana, el passatge de la Plana i la baixada de la Plana.

Can Don Joan d'Ardena. Era la casa noble dels Cruylles. Estava en un turonet en la zona que ara hi ha els carrers del marquès de Castellbell i d'Oporto, a la Clota. Tenia horta, jardí i aigua abundant. Casa profusament descrita pel baró de Maldà, que deia: "... torre i hisenda d'allò ben regalada d'aigua que mana de ses fonts i d'aquella gran cascada que llença a un gran fondo safareig amb peixos davant de la torre..."

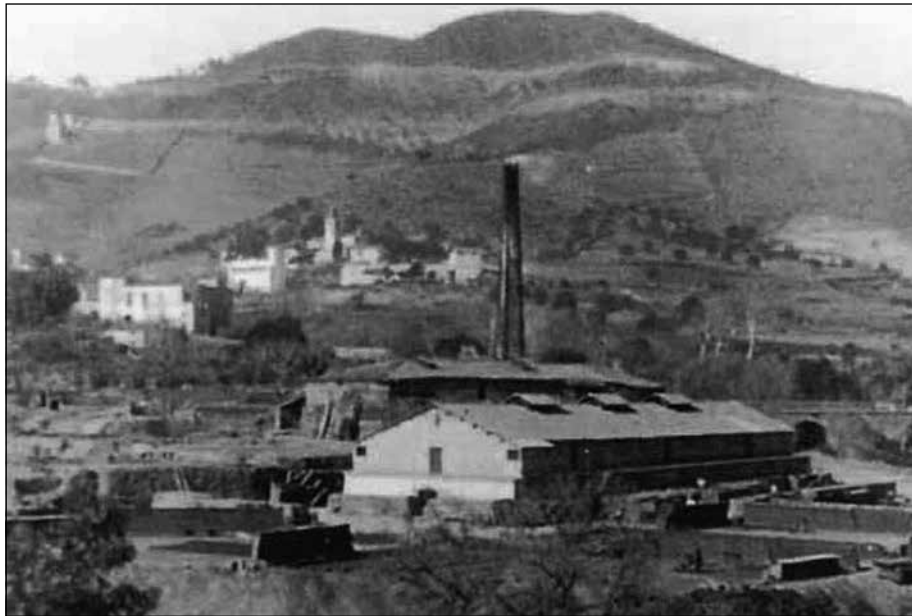
Avinguda Marquès de Castellbell. És el nom del propietari d'extenses finques de l'indret. El primer marquès de Castellbell va ser Josep d'Amat de Planella i Desplau, al segle XVII.

2- Riera de Sant Genís (c. Alarcón)

La riera de Sant Genís naixia a la fondalada on avui dia hi estan assentades moltes vivendes del barri de Sant Genís dels Agudells. Seguia sortejant el terreny fins a trobar les torrenques que se li afegien del vessant del turó de la Creueta del Coll, on avui trobem el barri de la Teixonera, i que ja entrant al barri de la Clota passava on avui hi ha el carrer Alarcón i no fa gaires anys encara vivien aigua i carrer.

3- Passatge de Feliu

El nom, com molts carrers urbanitzats a partir dels terrenys d'un propietari, es degut a Feliu Homs. La singularitat d'aquest tortuós carrer rau en el mirador que cons-

La darrera bòbila de Barcelona es trobava a la Teixonera

titueix sobre els camps ben cuidats que es veuen a sota i tota la vista del que després seria el barri de la Teixonera, a l'altre vessant on abans eren garrofers i torrenteres que anaven a parar a la riera d'Horta.

Premi FAD 2000 d'interiorisme per a una casa del passatge de Feliu. Enmig d'un espai mig rural hi ha un habitatge que va ser rehabilitat modernament, però conservant elements antics en el seu interior i que va obtenir l'any 2000 un premi d'interiorisme. Els autors van ser l'Estudi Miralles Tagliabue EMBT. Enric Miralles i Moya va ser un arquitecte de renom internacional i vinculat familiarment a la Clota.

Ca l'Andalet. Des del mirador es veu a l'altra banda ca l'Andalet entre el carrer d'en Xinxó i el carrer Serrallonga. El carrer d'accés a l'entrada principal duu el nom del masover, Eudald Bernet, Andalet, i el carrer d'en Xinxó ve pel nom del propietari de la masia, Josep Xinxó, senyor benestant que vivia a Barcelona. Disposaven d'una mina d'aigua portada des de Sant Genís dels Agudells. Actualment està restaurada i és propietat de l'Ajuntament de Barcelona.

4- Carrer de Torelló

Família de propietaris de l'indret des començaments del segle XIX. La paret alta que encara es conserva era el límit amb Martí-Codolar.

Can Curé. És al carrer Torelló i encara hi viu la família Torelló. Tenen bassa, sinia, horts i tot l'aire rural de temps antics. Sembla ser que aquesta casa, can Gasparó i can Peronet (aquestes dues al camí de Sant Genís) són de les més antigues de la Clota.

5- Torre Jussana

El nom de la Torre Jussana fa referència a

una torre de defensa de la qual no en queda cap vestigi. La casa que veiem ara és una torre neoclàssica de gent benestant de Barcelona del 1804. Al segle XV formava part d'una gran finca pertanyent als monjos jerònims del Monestir de la Vall d'Hebron que tenien també la propietat de la Granja Vella de Martí-Codolar. Després va pertànyer a Joan Hostalrich Sabastida (entre d'altres propietaris). Al segle XVI es va conèixer com a mas Gausach.

El 1979 es converteix en l'escola Nostre Temps, escola de pedagogia activa que venia del Guinardó. Va tancar les portes l'any 1988. Durant un temps va estar tancat i el 1995 va comprar la casa l'Ajuntament de Barcelona. Ara s'ha rehabilitat a fons i és un equipament de l'Ajuntament.

6- Torre del carrer Puríssima

Al començament d'aquest carrer de la Clota hi ha una casa amb una torre coronada amb una barana, tocant actualment al carrer Lisboa. Sembla que sigui una torre d'aigua, però el cert és que (corroborat per veïns de la Clota) una antiga picabaralla de veïns va fer que el propietari de la casa (1922) fes aquesta torre per poder veure el mar, cosa que llavors era possible perquè no hi havia la massa edificada del davant.

LA TEIXONERA

El barri de la Teixonera, situat entre els barris de la Vall d'Hebron, la Clota, el Carmel i el Coll (Districte de Gràcia), va formar-se en el període 1915-1930 i era conegut aleshores pel nom de Colònia Taxonera. Va ser urbanitzat per Joaquim Taxonera, el propietari d'aquelles terres. Les cases que s'hi van construir inicialment eren torretes de planta o planta i pis, amb jardí.

Entre l'arribada de la primera immigració massiva a finals dels quaranta, degut a la construcció de la residència sanitària de

Aqüeducte i torrent de la Teixonera

la Vall d'Hebron que va necessitar molta mà d'obra, i especulació urbanística a partir dels anys seixanta també per l'arribada d'una segona immigració, s'ha format un barri d'espais saturats al màxim amb solucions urbanístiques singulars i de traçat difícil a causa de la seva orografia.

El carrer d'Arenys és la principal artèria del barri, des dels seus inicis com a colònia estiuenca, ja que les primeres cases es van construir entre dos profunds barrancs erosionats per les torrenteres que baixaven amb força quan plovia i que anaven a parar a la riera de Sant Genís que passava aproximadament on avui hi ha l'avinguda de Coll i Alentorn. Aquests barrancs estaven situats on avui hi ha les Escales de Can Besora i on hi ha el carrer de Santa Gemma. Fins a començaments dels cinquanta el carrer d'Arenys estava dividit en dues parts per aquesta causa. A la zona de la cruïlla dels carrers Arenys, Plutó i Santa Gemma hi passava un aqüeducte amb una mina d'aigua i fins els anys seixanta els veïns hi anaven a buscar aigua.

El barri està vinculat per tradició i his-

Parròquia de Sant Cebrià

tòria amb els barris del Districte de Gràcia, Vallcarca i Penitents. Cap el 1976 el territori d'aquesta barriada es considerava entre el passeig de la Vall d'Hebron, el de la Mare de Déu del Coll i l'avinguda de l'Hospital Militar. D'aquí ve que algunes de les seves entitats funcionin conjuntament amb aquells barris. La major part d'aquest antic territori va pertànyer als salesians de la Granja Vella de Martí-Codolar.

7- Jardins dels Garrofers i carrer dels Cortada

Aquest espai es va remodelar fa uns anys i és un excel·lent mirador cap a la Clota i tota la vall d'Hebron. Els veïns van triar-ne el nom precisament perquè antigament tot allò estava ple de garrofers. La família Cortada eren propietaris d'extenses terres d'Horta. La masia de can Cortada actualment està restaurada i és un restaurant.

8- Bòbila Carmen

Es considera que és l'última bòbila que queda a Barcelona encara que inactiva. Va ser fundada el 1906 quan tot allò era Horta, per la família Giravent. El 1926 la construcció estava en un bon moment a causa de l'Exposició Internacional del 29, i llavors la fàbrica comptava amb més de setanta obrers. El 1947 va arrendar la bòbila Ramon Puigfel i li va posar el nom de Carmen perquè se'n deia una de les seves filles i també era la patrona dels rajolers. Actualment és una zona prevista per equipaments, però encara podem veure part de les edificacions mig derruïdes i piles de totxos abandonats.

Carrer d'Arenys. El nom ve perquè va néixer en aquesta població Joaquim Taxonera, propietari dels terrenys on es va obrir el carrer.

9- Església de Sant Cebrià

La parròquia de Sant Cebrià va iniciar la seva labor religiosa el 1961 en el terreny del carrer d'Arenys on després s'hi construiria l'església i el centre cívic. El rector era Francesc Lladós i la parròquia va ser durant anys l'eix generador d'encontre de les famílies del barri, a l'entorn de la qual van sorgir moltes de les associacions que han aglutinat el barri.

Centre cívic la Teixonera. A començaments de 1995 Pasqual Maragall, llavors alcalde de Barcelona, va inaugurar el Centre cívic la Teixonera. Junt amb la parròquia aglutinen molta l'activitat social del barri.

Escales de can Besora. El nom ve per una casa anomenada can Besora que era per aquell indret. Sembla ser que l'heretat tenia una extensió notable i hi havia una altra masia que estava situada a darrera on avui hi ha el Patronat Ribes, que també era coneguda per can Besora i que va desaparèixer a principis del segle XX. Des del segle XV aquesta extensa finca tenia una explotació de vinya important, conreu molt abundant durant segles per aquelles terres.

Carrer Rossell. Malgrat el que diu la placa del carrer, està dedicat a Àngela Rossell i Inglés (? - 1943), segona muller de Joaquim Taxonera i Cassà, propietari dels terrenys.

Plaça dels Taxonera. Plaça dedicada a la família de Joaquim Taxonera i Cassà.

10 - Casa dels Taxonera

Joaquim Taxonera i Cassà (Arenys de Mar, Maresme 1858 - Barcelona 1934). Fabricant de calçat. Propietari de les terres de can Grau d'aquest indret, de les quals va sol·licitar la urbanització, segons un projecte aprovat el 31 de desembre de 1902. La casa, situada actualment al carrer del Besòs, 17-19, és propietat municipal i acull un casal d'avis i altres serveis.

Casa de Els Vienesos.

L'any 1942 van arribar a Barcelona, fugint de la Segona Guerra Mundial, la companyia de teatre Els Vienesos i al cap d'un parell d'anys, Arthur Kaps, Frederike Diry i Herta Frankel (ventríloqua) van decidir instal·lar-se en un indret tranquil i apartat al barri de la Teixonera, en una torre que era a la confluència dels carrers Santa Rosalia i Besòs, davant mateix de la casa dels Taxonera. En aquesta casa van néixer moltes de les propostes artístiques d'aquesta important companyia de marionetes, que es van fer famoses a la televisió dels anys seixanta i que ara es poden veure al museu del Tibidabo. Herta Frankel va morir a Barcelona el 1996 a l'edat de 82 anys.

Placa antiga del barri de Sant Genís

8

Vall d'Hebron i Sant Genís dels Agudells

Per les terres del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron

Itinerari i notes: Carlota Giménez

Tant el barri de Sant Genís dels Agudells com el de la Vall d'Hebron (i el de Montbau, Horta i la Clota) estan vinculats històricament pel monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, perquè tot aquest territori n'era un de sol pel que fa a les antigues jurisdiccions parroquials, i tot formava part del municipi de Sant Joan d'Horta, quan a jurisdiccions municipals. Per això és important conèixer aquest monestir (desaparegut al segle XIX i força desconegut) que uneix en la història passada tots aquests barris barcelonins actuals que avui pertanyen al Districte Horta-Guinardó.

LA VALL D'HEBRON

El barri actual de la Vall d'Hebron té el seu origen en la construcció del polígon de vivendes Parc de la Vall d'Hebron el 1968. Aquest polígon de vivendes es va cons-

Magnífica torre del seminari de Martí-Codolar

Entrada a la masia de can Brasó

truir en terres de les antigues finques de can Travi Vell i can Travi Nou, can Marcet (salesians), can Brasó i can Rossell, que era territori de l'antic municipi d'Horta.

Aquest barri modern integra elements antics com Martí-Codolar, Can Travi Nou i Can Travi Vell i elements moderns com el Pavelló de la República o els diversos equipaments esportius i jardins i zones verdes en harmonia amb els blocs de pisos. En ocasió dels jocs olímpics de 1992 es va ampliar el polígon amb un gran sector destinat a equipaments esportius i a nous habitatges.

1.- Can Brasó

L'any 1762 Felicià Brasó va formalitzar l'adquisició d'uns terrenys amb una casa, que eren propietat del Monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i que es va conèixer amb el nom de Can Brasó. Els Brasó entre els anys 1736 i 1819 varen ocupar diversos càrrecs a l'ajuntament d'Horta. Can Brasó va desaparèixer l'any 1967 en construir-se els blocs de l'anomenat Parc de la Vall d'Hebron. Els Brasó van ser masovers de Can Safont a Sant Genís dels Agudells.

2.- Can Rossell

Estava situada a tocar de Can Travi Nou i Can Brasó, entre el camí de la riera Marcellí i el camí dit del Purgatori, a ponent de Can Travi Vell. S'hi conreava vinya i arbres fruiters. Datava del segle XVII. Can Rossell era camí obligat per a la comunicació de les masies i cases senyoriales de la part alta d'Horta.

3.- Camí de Sant Genís a Horta

Aquest camí unia el poble d'Horta, passant per la Clota fins a l'església de Sant Genís dels Agudells. La major part del seu recorregut s'ha perdut, però encara es conserva el tram que va de la Clota a l'avinguda Car-

denal Vidal Barraquer i l'altre tram que segueix fins a l'avinguda de Martí-Codolar, que conserva tot el seu aire antic, sobretot per la visió de Can Peronet, despenjada de la Clota pels canvis soferts en tot aquell entorn, i dels alts murs dels costats.

4.- Seminari de Martí-Codolar (Granja Vella) i la Granja Nova

La casa té l'origen en una masia del segle XVII anomenada Can Gausachs. El 1722 van vendre casa i terres als monjos del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i van convertir-la en la Granja de Sant Jeroni. Quan els monjos van comprar una altra casa, en terrenys on avui hi ha l'Hospital de la Vall d'Hebron, van anomenar-la la Granja Nova, mentre que l'altra va passar a ser la Granja Vella. El 1798 van vendre la Granja Vella a la família Milà de la Roca, de Barcelona, que van transformar l'antiga casa rural en una casa neoclàssica senyorial als inicis del XIX.

A meitat de segle XIX el propietari d'aleshores, Joaquim Martí i Codolar, va construir-hi els jardins i la gran bassa quadrada. Anys més tard el fill, Lluís Martí-Codolar ompliria els jardins d'animals exòtics, entre els que hi havia l'elefant l'Avi. Tots aquests animals van constituir el 1892 l'inici del Parc Zoològic de Barcelona. El 1886 es va produir la coneguda visita de Dom Joan Bosco a la Granja Vella i Lluís Martí-Codolar hi va fer bona amistat. Aquesta amistat i la relació amb els salesians de Sarrià van fer que el 1946 els Martí-Codolar cedissin l'antiga Granja Vella a la congregació dels salesians, que hi van entrar el 1949 i van inaugurar el seminari.

5.- Monestir de les Mares Mínimes

Branca femenina d'un ordre de monjos fundat per Sant Francesc de Paula. Van ar-

ribar a Catalunya al segle XVII procedents d'Antequera (Màlaga). Aquest monestir es va instal·lar a la mansió propietat del matrimoni Hilari Pascual i Joaquina Martí-Codolar, situada al camí Fondo de Sant Genís, a Horta. La torre va ser adquirida per les monges el 1908.

SANT GENÍS DELS AGUDELLS

El mot Agudells apareix per primera vegada en documents del segle X, d'origen carolingi i sembla ser que prové del diminutiu plural d'agulla i fa referència a la qualitat d'afilat, agut o punxegut. L'origen del poblament i després barri de Barcelona, és en l'església mil·lenària de Sant Genís dels Agudells. Es diu que va ser consagrada en temps del comte Sunyer (931) pel bisbe Teodoríc de Barcelona. En l'acta de donació es registre l'existència de 55 llars de foc, lligades a les cinc masies del nucli rural. El lloc sempre havia estat un espai rural amb diverses masies que vivien del conreu, gràcies a la gran quantitat d'aigua de què disposaven. A partir de la segona meitat del segle XX la zona a l'entorn de la fondalada de Sant Genís va patir una transformació urbanística per sobre de les possibilitats del terreny on es va assentar.

6 - Can Safont

Està situada al carrer Natzaret, 107, prop l'església de Sant Genís dels Agudells. La primitiva casa data del segle XIII, si bé al llarg dels segles ha sofert profundes transformacions. La casa tenia l'única aigua viva de la contrada, la qual cosa va provocar tensions amb Can Brasó i els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Aquesta casa va tenir molta importància els segles XVIII, XIX i la primera meitat del segle XX, perquè era lloc de referència per a qualsevol activitat social de Sant Genís. La caça era important en aquell in-

Església de Sant Genís dels Agudells i les cases de l'entorn

ICC, FONS CUYÀS, 1950

dret. Durant molt de temps, gent important de Barcelona hi anava a caçar i feien gran tiberis a Can Safont. Per descomptat que l'activitat principal era la del conreu. Els masovers de la família Brasó van treballar la terra amb productes de l'horta, bones collites de blat, etc. La restauració que es veu actualment ha desfet finestrals gòtics i ha tapiat portals; ja no queda res de la bella arquitectura que tenia. L'any 1979 va morir la darrera propietària i, des d'aleshores, la propietat va passar al Bisbat de Barcelona. Actualment hi resideixen les religioses Missioneres Auxiliars de la Iglesia.

7. - Església de Sant Genís dels Agudells

L'església de Sant Genís dels Agudells sembla que va ser fundada el 931, però l'edifici actual és de 1571. L'any 1359 va passar a dependre del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, però amb la desaparició del cenobi va quedar adscrita a la parròquia de Sant Joan d'Horta (1867). És remarcable el cementiri que encara existeix al costat de l'església, únic que es manté dins del nucli urbà de la ciutat i que no és de titularitat municipal. Hi són enterrats diversos personatges il·lustres, entre els quals hi va estar Manuel Carrasco i Formiguera, militant d'Unió Democràtica de Catalunya, afusellat a Burgos el 1938, fins que el 2001 va ser traslladat al cementiri de Montjuïc.

8- Can Soler

Està situada al torrent de la font del Bacallà. La primera referència històrica de la masia de Can Soler es troba ja a les actes capitulars del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Amb data de 29 d'abril de 1801, la masia és citada com a casa Berenguera, àlies Casa Boix. Aquest darrer nom es va conservar durant tot el segle XIX. És al segle XX quan se la comença a conèixer

com a Granja Soler pel nom del propietari Antoni Soler. A prop de la masia, hi ha una bassa que recull l'aigua de la mina de la font del Bacallà, que servia per regar els conreus. Actualment la masia és un equipament de l'Ajuntament de Barcelona.

9.- Monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron

Després que uns eremites tinguessin el permís per instal·lar un altar portàtil o oratori, en un lloc que van anomenar la Vall d'Hebron per similitud amb la vall palestina, el 1392 la reina Violant de Bar, esposa del comte rei Joan I va considerar el lloc adequat per fundar-hi un monestir sota l'ordre dels jerònims. El 18 d'octubre de 1393 té lloc la fundació del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de Coll de Cerola (com el van anomenar a l'època).

El monestir va començar la seva funció el 1398 i la reina Violant va obtenir del papa Benet XIII d'Avinyó, l'annexió de la parròquia de Sant Genís dels Agudells al

Monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron

Orfenat del Patronat Ribes

cenobi. A mitjan segle XV la reina Maria de Castella, esposa del comte rei Alfons el Magnànim va veure que el monestir tenia mancances i va donar impuls a les noves obres. En els anys del segle XVII i començaments del XVIII, pel fet de la situació estratègica i dominant del monestir, va propiciar l'ocupació per diversos comandaments militars que s'hi van establir durant els assetjaments a la ciutat.

El 1808 les tropes franceses el van incendiar i va quedar destruït en part, biblioteca inclosa, on s'hi conservava un manuscrit de Ramon Llull. El 1820 el govern suprimiria els monestirs dels ordres religiosos. Totes les propietats i els béns dels convents suprimits, serien desamortitzats en favor de l'estat. El març de 1822 es va subhastar el conjunt del monestir, objectes, materials i terres. Més tard es va declarar a Barcelona una epidèmia de febre groga i s'hi van instal·lar els malalts empestats. El 1834 amb l'epidèmia de còlera a Barcelona es va tornar a fer servir el monestir. L'aïllament no va evitar el contagi ja que va morir força gent inclòs l'hortolà del monestir i el vicari de Sant Genís dels Agudells. El juliol de 1835 uns milicians es van presentar al monestir i van saquejar el que van poder i després el van incendiar. Definitivament va quedar abandonat. El 1877 es va traçar la carretera de Gràcia a Manresa (l'anomenada carretera de la Rabassada) i es va fer passar pel mig de les dependències abandonades del monestir.

Abans de construir-se la carretera, un dels camins que pujaven a Sant Genís era el que venia des d'Horta per terres de la Granja Vella fins a l'església i des d'allà remuntava el torrent de Sant Genís pel vessant de ponent fins a 300 metres d'altitud. Al mateix nivell a l'altre vessant s'alçaven les edificacions del monestir. Aquest camí és actualment el carrer Cànoves.

Les possessions del monestir abastaven una extensa rodalia boscosa assentada damunt l'estrep oriental de la serra de Collserola. A banda d'enclavaments dispersos de diferents boscos, tenien vinyes i aigua abundant, horta, oliveres i garrofers. Al segle XVIII els frares van adquirir en propietat terrenys agrícoles entre el torrent de Sant Genís i el torrent de Pomaret, tot al llarg del tossal que des del monestir anava fins a la Clota. Formaven part d'unes antigues heretats, que serien a partir de la compra dels monjos, la Granja Vella i la Granja Nova, de Sant Jeroni.

Després de la destrucció havien quedat alguns vestigis reconeixibles, però amb la construcció d'una benzineria (a la segona meitat del segle XX) al lloc mateix on es va alçar l'edifici medieval va fer-los desaparèixer i actualment només queden algunes restes dels antics murs.

10.- Can Gresa (Casa Grogia)

Estava documentada del segle XVIII i, popularment, se l'anomenava Casa Grogia. Es va enderrocar a meitat segle XX i, al seu lloc, hi ha el centre cívic de la Casa Grogia i la plaça de Meguidó.

11.- Can Piteu

Situada al carrer Natzalet, 67-81, damunt d'un turó des d'on es té una àmplia panoràmica de la vall i de Sant Genís. Destaquen unes grans arcades en un mur de contenció on han crescut uns arbres amb formes adaptades a l'espai que han trobat. S'han fet obres a la finca per destinar-ho a equipaments públics.

12.- Can Besora

Estava al carrer Natzalet, al darrere del Patronat Ribas. Inicialment, la finca era molt gran i hi havien dues heretats amb les respectives cases. L'altra casa era on ara hi

ha el barri de la Teixonera, que va desaparèixer al començament del segle XX (al nomenclàtor d'aquell barri ha quedat el carrer de les Escalles de Can Besora).

13.- Can Figuerola

Masia del segle XV situada a Sant Genís dels Agudells, al carrer Sinai. Era la casa de Laureà Figuerola, ministre d'Hisenda del govern provisional sortit de la Revolució del 1868 i que va establir la pesseta com a moneda espanyola. La masia va ser restaurada per Alfredo Palmero, nou propietari, i actualment és el Museu d'Art Palmero. Les seves antigues terres de conreu estan edificades.

14.- Patronat Ribes

A començaments del segle XX els germans Rossend, Frederic i Lluís Ribas Regordosa pertanyien a una família de Rubí enriquida amb la indústria del tèxtil. Amb la intenció d'afavorir els fills dels seus obrers van tirar endavant diverses accions entre les que hi va haver la creació d'un orfenat a Barcelona. El Patronat Ribas es va constituir amb la finalitat primordial de conservar i gestionar el patrimoni de la família. El 1919 el Patronat van comprar la finca de Can Besora, a la zona compresa entre el passeig de la Vall d'Hebron, l'antic camí de Sant Genís i el torrent de Sant Genís. L'arquitecte dels edificis de l'orfenat va ser Enric Sagnier i Villavecchia i es va inaugurar el 1930.

Va funcionar fins el curs 1970-1971 en què va tancar el centre. Fins aleshores l'edifici i tot el terreny del Patronat Ribas van ser objecte de diferents plans territorials i requalificacions, destinats a considerar-lo zona edificable. A partir d'aquell moment s'inicia un període de lluita veïnal per salvar els edificis de l'enderrocament. Actualment és un centre d'ensenyament.

Els autobusos arriben als peus del Santuari

El Carmel

Un barri construït a la muntanya

Itinerari i notes:
Carlota Giménez i Carles Sanz

El Carmel és un barri fet en un terreny gairebé impossible, com tots els barris que han crescut als vessants costeruts dels turons (la Teixonera, el Coll, Can Baró...). Des dels segles XVI, XVII i XVIII ja es van assentar en el turó del Carmel algunes masies d'explotació rural, algunes convertides després en cases d'estiueig dels propietaris. Abans de la construcció de l'ermita del Carmel aquest turó era conegut com turó d'en Móra degut a la masia que hi havia a l'altre vessant. El 1864 es va construir l'ermita del Carmel, petita església sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme.

Tota aquesta zona pertanyia al municipi de Sant Joan d'Horta, però les primeres cases eren lluny dels nuclis urbans, amb males comunicacions i amb una xarxa de camins antics i en males condicions. A partir de l'agregació d'Horta a Barcelona (1904) la zona del Carmel encara va quedar més aïllada i els pocs habitants que llavors hi havia es van haver d'organitzar per aconseguir millores socials i urbanes (El Fomento de la barriada del Monte Carmelo, Agrupación de Propietarios del Monte Carmelo...).

Camí de Can Mora, tocant al Parc Güell

Fins a finals dels anys trenta el Carmel seria una barriada de torres i torretes amb caire de zona d'estiueig i tranquil·litat, malgrat les mancances en els serveis.

Als anys quaranta, a la postguerra, es va iniciar un procés de transformació de les antigues torres i un començament de vivendes autoconstruïdes. Als anys seixanta amb una altra onada immigratòria es va densificar el barri fins al límit. Durant molts anys el barri va estar mancat de serveis de tota mena i les condicions de vida per als veïns van ser molt precàries en la majoria de casos. Les lluites reivindicatives veïnals i el treball de persones i entitats han aconseguit moltes de les millores del barri actual.

1.- Nus de comunicacions

El creuament de la carretera del Carmel amb el carrer Mühlberg, era el més important nus de comunicació de la zona. Allà confluien quatre poblacions: Gràcia al vessant meridional, Sant Joan d'Horta al septentrional, Sant Martí de Provençals que feia frontera amb el cim del Turó de la Rovira i finalment Sant Andreu del Palomar per la zona de la Font d'en Fargues. Aquesta divisió va ser efectiva fins a l'any 1897 quan va tenir lloc l'agregació dels pobles a Barcelona, excepte Horta que no ho va fer fins el 1904.

Les principals vies de comunicació eren: l'antic camí de can Móra que vorejava la tanca est del Parc Güell i que a través del camí de can Xiroto arribava fins a l'actual carretera del Carmel a l'alçada de Mühlberg, per continuar després per l'actual carrer d'Alcalde de Zalamea. El camí de can Móra també tenia un altre ramal turó amunt per l'antic coll del Portell, antiga via que venia de Gràcia per la part oest del Parc Güell, i que continuava més endavant per darrera del turó del Carmel per enllaçar finalment amb l'actual avinguda de la Mare

Aspecte actual del Carmel: a l'esquerra l'antiga ermita i a la dreta el nou santuari

de Déu del Coll. Un altra via de comunicació important era l'antic camí del Carmel que resseguia l'actual carrer Miquel dels Sants Oliver i la seva continuació pel carrer d'Albert Llanas, per enllaçar més o menys a l'alçada de la corba on es trobava amb la carretera del Carmel. Després continuava cap a Horta per l'actual carrer Alcalde de Zalamea, esmentat anteriorment, i que antigament també duia el nom de coll del Portell. Aquest nom el trobem en aquesta zona per diferents llocs i vies de comunicació antics.

Bar Delicias. Ha estat i és un referent en la vida del Carmel com a lloc de trobada i de reunions. De fet als anys seixanta ja s'hi reunien colles de joves cristians que pujaven des de Barcelona per fer pràctiques religioses a l'ermita. Però també ha estat i és un espai d'oci per als veïns per veure's i fer el vermut sobretot els dies de festa. Les seves tapes, sobretot les patates braves dos colors, són una de les seves atraccions. Anomenat antigament Delicias del Carmelo, ha estat immortalitzat sobretot a les novel·les de Juan Marsé. Situat en un lloc estratègic, l'escriptor el fa servir com espai de referència on es mouen els seus personatges. Podríem recordar en aquest sentit *Últimas tardes con Teresa*, escrita l'any 1965, com la que més s'identifica amb el Carmel. En aquesta novel·la el barri és dibuixat com un suburbi de la ciutat i on el bar Delicias figura tant com a lloc d'esbarjo per els jocs de cartes, com d'encontre de personatges.

2.- Monument *L'ordre d'avui és el desordre de demà* (Louis Antoine Saint-Just)

L'escultor d'aquest monument és l'escocès Ian Hamilton Finlay, amb la col·laboració de Peter Coats. La pedra és de Montjuïc

(procedent de la caserna militar de Girona situada abans al carrer Lepant). El 1999 la Fundació Miró va fer una exposició d'aquest artista i l'Ajuntament va adquirir aquesta obra. Recollia una pretesa frase d'una de les figures clau de la Revolució Francesa, la del jove Louis Antoine Saint-Just, col·laborador de Robespierre: *L'ordre d'avui és el desordre del demà*.

Finlay utilitza frases que s'atribueixen a personalitats històriques, però no consta que fossin frases autèntiques, sinó que haurien pogut ser-ho, i corresponen al seu estudi i coneixement dels personatges. L'ordre-desordre que s'apercebia de les àmplies vistes des d'aquest punt, que l'artista havia vist per les fotografies fetes pels seus col·laboradors, li va semblar un excel·lent marc per a aquesta versió.

3.- Can Xiroto

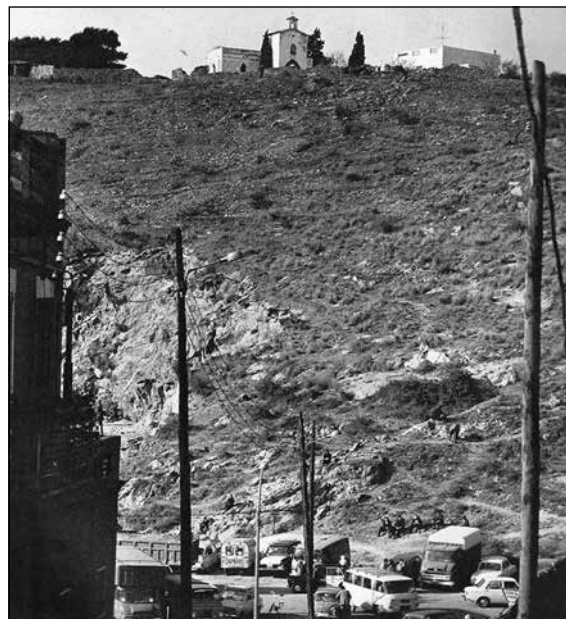
Era una finca molt extensa amb terres des de la carretera del Carmel, el turó i fins el Santuari de la Mare de Déu del Carmel. La casa estava situada on avui hi ha el Complex Esportiu Municipal del Carmel, tocant al Parc Güell. Els jardins de Juan Ponce eren terres de can Xiroto. Aquest espai es va dedicar a Juan Ponce Perujo (Cuevas del Becerro-Málaga- 1905-1989) per la tasca i la seva activitat en les reivindicacions sobre el Carmel dintre de la Associació de Veïns. A mitjan segle XIX es van explotar en terres de can Xiroto diverses mines de ferro. Les característiques ferruginoses del sòl feien que la font de can Xiroto tingués molta anomenada per les propietats de l'aigua, que s'envasava i es comercialitzava a Barcelona. A mitjan segle XX els propietaris van intentar rendibilitzar les terres amb un projecte d'urbanització, però no va tirar endavant. Amb les terres afectades en part pel projecte del Parc dels Tres Turons als anys setanta es va enderrocar la casa.

Masia de can Soler, rehabilitada l'any 2011

La masia de can Mora, transformada en residència de la tercera edat

Ermita de Fátima sobre els actuals jardins de J. Ponce

4.- Can Móra

És l'única masia d'aquesta zona que es conserva, al camí del Portell, zona de pas de Gràcia a Horta des d'antic. Actualment és una residència geriàtrica en una casa ben rehabilitada. L'extensió de la finca s'estenia pel Coll i Vallcarca. A la façana de la casa hi apareix l'any 1750, però és probable que sigui una reforma d'una construcció anterior. A principis del segle XX el propietari d'aleshores es va iniciar un procés de segregacions de les terres de la casa on es van projectar carrers i noves construccions.

Vista Park. A la Barcelona especulativa dels anys seixanta i primers dels setanta l'empresa FUSA, una de les grans immobiliàries barcelonines, davant de la mala fama que tenia el barri del Carmel va idear un projecte sota el lema "Para vivir muy por encima de Barcelona" denominat Vista Park. A l'any 1973 van començar a sortir els anuncis a la premsa i dirigits a la classe mitjana per viure en un barri obrer. L'atractiu era la proximitat al Parc Güell, però per contra es trobava al costat de les barraques de Raimon Casellas. Es va construir en una zona verda afectada pel Pla dels Tres Turons.

5.- Església de la Mare de Déu del Carmel

El 1864 es va construir l'ermita anomenada santuari de la Mare de Déu del Mont Carmel, prop del camí que venia de Gràcia i que després seria la carretera del Carmel. Hi residia l'ermità Miquel Viladoms. Inicialment, tenia dependència parroquial de Sant Joan d'Horta. A l'inici del segle XX, era un lloc molt concorregut per fer-hi aplecs, fontades i celebracions religioses, amb gent vinguda de Gràcia i San Martí de Provençals, sobretot. A partir dels anys

quaranta va ser molt freqüentada per la quantitat de persones que van anar a viure per aquella zona. L'any 1962 es va establir com a parròquia i, a final dels anys vuitanta es va inaugurar el nou temple al costat de la primitiva ermita.

6.-Casa Bech

És una majestuosa casa que, malgrat que té la teulada esfondrada i els seus jardins són plens de vegetació, es veu des de molts indrets de l'entorn. És al carrer de la Gran Vista i es pot veure el mur de tancament de la finca amb unes voltes de pedra. Data de 1916 i pertanyia a Francesc de Paula Bech i Morera, pare de Lola Bech, pintora d'anomenada en l'època. La casa és un exemple de casa d'estiueig de gent benestant en la zona dels turons de la Barcelona del principi de segle. Actualment, la casa i els terrenys que encara queden (la resta va ser parcel·lada) pertanyen a l'Ajuntament de Barcelona.

7.- Biblioteca el Carmel - Juan Marsé

La biblioteca el Carmel - Juan Marsé es va inaugurar l'11 d'octubre del 2003. Situada al carrer de la Murtra, 135, és en un edifici de nova construcció de més de 2.300 m². Abans el lloc havia estat un antic abocador d'escombreries. Disposa de sala d'actes i té dues àmplies terrasses que s'utilitzen durant el bon temps com a espai de lectura informal. En homenatge a Juan Marsé, l'autor del Carmel del qual porta el nom, la biblioteca disposa d'un fons especialitzat en novel·la barcelonina contemporània.

8.- Can Mans

Casa documentada el segle XVII estava situada en el terreny comprès entre els carrers Murtra, l'Alguer, Calderon de la Barca

i Segimon. Tal com va arribar als nostres dies era una casa reformada cap el segle XIX. Cap el 1900 aquella zona i les cases de l'entorn es coneixia com la barriada de can Mans. A finals del segle XIX la situació de can Mans era en un eix de comunicació de Gràcia amb Horta i per aquesta causa en aquells moments era una fonda.

A la dècada dels anys vint del segle XX es va crear l'Agrupación de Propietarios del Monte Carmelo i en aquella època es va convertir en la seu de l'entitat. Aquells anys als jardins de la casa on hi havia gran quantitat d'arbres i plantes, s'hi van celebrar festes socials dels socis de l'entitat.

"Barri de les escales": Murtra, Santuari, Feijoo...

El «barri de les escales» és una zona que s'estén entre els carrers de Santuari, de Calderón de la Barca i el de Llobregós, sent el carrer de la Murtra el seu eix vertebral. Durant el període d'auto-construcció, que va arribar fins als anys 1962-1964, algunes constructores van desafiar les més elementals regles d'urbanisme, aixecant edificis sobre els grans desnivells del turó, amb escales tallades toscament sobre la pedra que feien l'ofici de carrers. Molts d'aquests espais havien estat antigues pedreres.

La geografia turmentada d'aquest turó ha generat carrers, alguns amb desnivells increïbles, que han estat «salvats» a base d'escales. La col·locació darrerament d'escales mecàniques ha facilitat el desplaçament pel barri.

Hi ha altres carrers amb característiques semblants com el carrer Feijoo, el passatge dels Santuaris, o el de l'Alguer, un carrer estret que des de la construcció de la Biblioteca ha estat eixamplat i que amb l'última actuació municipal ha realitzat un salt qualitatiu amb l'incorporació d'escales mecà-

Llobregós sense asfalt als anys seixanta

niques i un elevador des del carrer Murtra fins al carrer del Santuari. El mirador des de dalt és una de les vistes més espectaculars de la ciutat.

9- Torre Libro (1896)

Aquesta casa del carrer Hortal és un dels pocs exemples de torres d'estiueig de l'època que queden en peu i en bon estat de conservació. Sembla ser que el seu primer propietari, qui va fer construir la casa, va ser el gran lingüista Antoni M. Alcover i Sureda (1862-1932) on hi va fer estades curtes quan era a Barcelona.

Carrer Hortal. Miguel Hortal i Arisó propietari de la zona que va ser un dels primers a parcel·lar les seves terres.

10- Torrent i font del Paradís

El torrent del Paradís era el curs d'aigua més important (quan plovia) que baixava del turó del Coll, en un profund fondal per l'actual passatge Sigüenza traspasava diverses zones d'horta. Passat el carrer Ramon Rocafull, se l'anomenava "torrente de los Avellanos" i continuava pel carrer Sigüenza fins a traspasar el carrer Lluís Marià Vidal i d'allà muntanya avall travessant l'actual rambla del Carmel i s'unia al torrent del Carmel al carrer Llobregós per formar el torrent de Carabassa.

On actualment hi ha el passatge Sigüenza en un entorn absolutament diferent hi havia la font del Paradís. En un plànol de Vicenç Martorell dels anys trenta del segle passat, es pot veure la font, una bassa, un lloc amb fogons i un espai on diu "campo" amb una traça de tancat per entrar-hi. Amb una mica d'imaginació podem endevinar on era la font, el fondal que ocupava... Devia ser un lloc agradable per anar a buscar aigua i fer-hi fontades.

La masia de can Grau presidia antigament un extens terreny agrícola

11- Can Grau

Can Grau era una heretat d'explotació agrària regentada per masovers, alhora que casa d'estiueig per als propietaris, amb un probable origen al segle XVI. Tota la finca era molt extensa i llindava amb les propietats de can Móra, ca l'Andalet (tocant a la Clota), entre d'altres.

La casa a finals del segle XIX tenia capella, cellers, tres mines d'aigua (conduïda per aqüeductes des del naixement de les fonts). En aquesta època les terres de can Grau tenien vinyes, horta, ametllers, garrofers, etc. El 1900 es va crear el Patronato de Cultura y Beneficencia de Nuestra Señora del Carmelo, ubicats a la capella de Can Grau perquè els habitants de les cases de la incipient barriada poguessin tenir el seu servei religiós i no haver-se de traslladar a la parròquia de Sant Joan d'Horta. En aquests moments el propietari era Alexandre de Bacardí i la finca tenia una superfície d'uns 140.000 m².

Edificades totes les seves terres i amb l'especulació urbanística dels anys seixanta, can Grau va quedar encaixonada a l'interior de l'illa formada pels carrers Bernat Bransí, Pantà de Tremp, Moratin i Ramon Rocafull. Llavors ja estava en estat de degradació important i s'havia dividit en diverses vivendes. Degut al seu estat lamentable es va enderrocar el 2006.

12- Passatge Calafell

Dedicat a Jaume Calafell antic propietari de Can Grau.

Esboranc. L'esfondrament del Carmel va ser un moviment de terres amb el resultat d'un gran esvoranc, de 35 metres de profunditat i 30 de diàmetre, creat per accident en la construcció d'un túnel el 27 de gener de 2005. Aquesta construcció es feia per l'ampliació de la línia V del metro. La

zona afectada va ser al passatge Calafell, 10, amb un garatge i un bloc de pisos que van resultar greument danyats, que es va haver d'enderrocar. Més tard es van enderrocar quatre immobles més.

Com a conseqüència d'aquest accident, es van desallotjar les famílies de 84 edificis (500 habitatges) i 2 col·legis, amb un total de 1057 persones afectades. Més tard es van haver de fer feines d'estabilització del terreny omplint l'esvoranc amb formigó i d'altres actuacions. Pel que fa a la prolongació del metro, l'esfondrament va causar un retard de dos anys en l'execució de les obres, i va conduir a una crisi social i política sobre la seva gestió.

13- Monument a les Brigades Internacionals

Les Brigades Internacionals van ser unitats militars formades per voluntaris d'esquerra vinguts de diversos països del món per lluitar a la Guerra Civil, a favor de la República i contra el feixisme. Les Brigades Internacionals van participar a la guerra com a unitats de xoc, fins que el 23 de setembre de 1938 es van retirar del conflicte a causa de la pressió de la comunitat internacional.

El 28 d'octubre de 1938, el govern de la República va organitzar un multitudinari acte de comiat a Barcelona, on van desfilar els soldats internacionals que marxaven del país. Cinquanta anys després, el 28 d'octubre de 1988, per iniciativa de l'associació nordamericana Spanish Civil War Historical Society, es va inaugurar a la boca nord del túnel de la Rovira, el monument David i Goliat (obra de l'escultor Roy Schiffrin) per homenatjar tots els brigadistes internacionals. Al peu del monument, s'hi poden llegir uns fragments del discurs de comiat que Dolores Ibárruri, "la Pasionaria", els va dedicar.

A dalt, panoràmica de la serralada dels Tres Turons vista des del Tanatori de la Vall d'Hebron, amb el noms dels tres cims

A baix, àmplia vista de Barcelona presa des del Turó de la Rovira, amb la muntanya de Montjuïc al fons, a la dreta

10 Els Tres Turons Barcelona contemplada des de la muntanya

Itinerari i notes: Joan Corbera

Després de més d'un any organitzant passejades pels barris del Districte d'Horta-Guinardó, acabem aquest primer cicle de 10 itineraris fent un recorregut paisatgístic i històric pels Tres Turons. La zona per on passarem està entre els actuals districtes de Gràcia (el Coll) i d'Horta-Guinardó.

Aquesta caminada ens permet tenir una vista a vol d'ocell de tots els nostres barris i de tota la ciutat que s'exten fins al mar. La nostra mirada actual contempla un panorama ben diferent d'aquell que guaitaren, fa més de 2.500 anys els ibers, els primers habitants dels turons. Però amb imaginació, podem reviure algunes de les sensacions que sentiren. EL POU, el Grup d'Estudis de la Vall d'Horta i la Muntanya Pelada, us desitja una bona excursió.

Els set turons de Barcelona

Collserola forma part de la serralada litoral. Aquest parc és una barrera que separa la plana barcelonina de la depressió veïna

del Vallès. El Tibidabo (512 m) és el punt més enlairat. En el seu caient cap al mar, la serra ha deixat la presència de set turons, separats per diverses falles i dibuixats pel treball constant de les rieres i els torrents. Són uns contraforts avançats de Collserola, separats d'aquesta serra per una depressió que dona origen a dues cubetes: al nord-est hi ha la vall d'Horta i al sud-oest la vall de Sarrià. Enmig, unint aquestes diverses estructures geogràfiques, hi ha el coll dels Penitents (170 m), punt de trobada de vells camins i que encara avui reuneix moltes vies de comunicació importants, com la Ronda de Dalt, la carretera de Sant Cugat, l'avinguda de Vallcarca i els carrers que condueixin cap al Coll i al Carmel.

El més petit de tots aquests monticles és el Turó de Modolell (108 m), pràcticament engolit per la trama de carrers. El podem percebre al capdamunt de la plaça Adrià, al carrer Vallmajor, on hi ha el monestir de Santa Maria Magdalena, que queda una mica enlairat. En direcció al nord, un cop creuat el carrer de Muntaner i seguint pel carrer Gualves, trobem el Parc o Turó de Monterols (121 m). En aquest cas, el caràcter muntanyós ja es fa més evident. El tercer turó és el del Putget o Putxet (181 m), situat entre el carrer Balmes i l'avinguda República Argentina, per damunt de la Ronda del Mig. Als seus peus s'extén la fondalada cavada per la riera de Vallcarca.

Els pròxims turons són els més alts ja que passen dels dos-cents metres. Formen el que serà conegut com el parc dels Tres Turons. D'oest a est, són: el Coll (249 m), el Carmel (267 m) i la Rovira (261 m), el conjunt muntanyós que resseguiem a la passejada que proposem. Una nova riera, la d'Horta, tanca aquesta serralada. A l'altra banda hi ha el setè turó, el de la Peira

(138 m), d'una mida més reduïda respecte als anteriors.

Geologia dels Tres Turons

Estan formats principalment per roques metamòrfiques (esquists i pissarres) de l'era primària (paleozoic), sobre un subsòl granític producte d'una intrusió de magma durant l'orogènia hercínica, fa 300 milions d'anys. L'augment de pressió i temperatura causat per aquest magma calent alterà les roques del voltant –el que s'anomena metamorfisme de contacte–, formant una aureola metamòrfica que arriba a uns dos quilòmetres d'ample en molts llocs. Així es pot observar de manera discontinua afloraments granítics, seguits més amunt de la sèrie de roques metamorfoades: a l'aureola interna corneanes –en contacte amb el granit– i micacites, i a l'aureola externa filites, que passen gradualment a les pissarres menys metamorfoades de la resta de la serra.

El Turó i el Parc de la Creueta del Coll

És el que està situat més al nord. També és conegut com Turó d'en Falcó, pel nom d'una masia propera, avui desapareguda. Les pedreres l'han buidat quasi del tot de manera que només es conserva la cara que mira al Tibidabo. Sembla un antic volcà. Hi accedirem pel carrer de Taradell Morato, que té el seu inici a la cruïlla del carrer de Lorda amb el camí dels Àngels. Unes cases de 1880 parlen de les urbanitzacions més antigues. Un sender permet carenejar la muntanya tot baixant per arribar al Parc de la Creueta del Coll. Aprofitant l'espai deixat per la pedrera, els arquitectes Martorell, Bohigas i Mackay elaboraren un projecte que s'inaugurà el 1987. L'element més característic del Parc, a part de l'am-

plia plaça i l'estany, és l'escultura *Elogi de l'aigua*, obra de l'escultor basc Eduardo Chillida.

Les pedreres són un dels trets diferenciats de la zona dels turons fins al punt que van fer impossible una urbanització del barri de Can Baró sobretot, en diferents èpoques, tot i la lluita dels veïns per aturar-les. L'any 1991 va construir-se el pont de Mühlberg per unir un dels carrers destruïts. L'exploració de les pedreres des de principis de segle, per produir calç i també pedres per a la construcció de murs, va tenir dos fronts, les de Casa Velez, en l'extrem est del barri tocant al Guinardó, que van durar fins a la Guerra Civil, i les de Can Baró, propietat d'Anselm de Riu i Fontanilles que l'any 1920 va comprar 45.000 m2 des de la Font Castellana fins al carrer Gran Vista. Va cedir l'exploració l'any 1939 a Enric Vila Nogareda que les va tenir en actiu fins a l'any 1967. El resultat són uns impressionants esvorancs que trenquen el barri per diverses parts. Les pedreres d'altres barris dels turons com el Carmel, la Teixonera i la impressionant pedrera del Coll, van afectar l'urbanització que posteriorment es va dur a terme: enormes desnivells de carrers, inestabilitat de les construccions...

Les torres modernistes

El barri del Coll s'urbanitzà a partir de les terres del baró de la Barre i de Flandes, propietari de Can Falcó. Al voltant del passeig de la Mare de Déu del Coll i dels carrers adjacents s'hi edificaren a finals del segle XIX i començaments del XX un conjunt de torres d'especial bellesa, algunes d'elles obra de l'arquitecte Josep M. Jujol.

Casa Sansalvador

És al passeig Mare de Déu del Coll, 89. Va ser construïda per Josep M. Jujol, el 1909.

Havia de ser la residència d'estiu del Dr. Salvador Sansalvador. Durant les obres van excavar un pou al terreny i l'aigua que van trobar, un cop analitzada, van descobrir que era d'interès medicinal. Sansalvador va demanar a Jujol que construís unes galeries subterrànies per accedir-hi millor i comercialitzar l'aigua que va dur el nom d'Aigua Radial. Això va frenar el projecte de la construcció de la casa de la qual avui només hi ha el fonament i algunes pilastres situades a la part alta del solar, que té un fort pendent. La casa i tot el conjunt arquitectònic el va rehabilitar l'Ajuntament de Barcelona fa uns anys, incloses les galeries que es conserven intactes els elements estructurals de suport de les voltes, fets amb uns originals pilars i arcs de fàbrica de maó, així com les reixes originals de les obertures. Segons testimoni d'un veí, les galeries sota terra es van fer servir de refugi durant la guerra. Actualment és la seu del Taller d'Història de Gràcia.

El santuari de la Mare de Déu del Coll o de Font-rúbia

Aquest territori era camí de pas des de Vallcarca a Horta i formava part del municipi d'Horta fins a la seva agregació a Barcelona el 1904. El santuari ha donat el nom al barri. Aquesta capella es remunta a finals del segle XI i es construí per venerar una imatge de la Verge trobada en un torrent. La zona era famosa per la quantitat i qualitat de les seves aigües. La Mare de Déu se la coneix per un doble nom: del Coll per la situació geogràfica, i de Font-rúbia per la font d'aigua vermellosa que hi havia a l'indret. La capella, situada en un encreuament de camins, esdevingué un monestir que depenia de Sant Cugat del Vallès. Diversos fets militars, especialment el 1714, van malmetre el santuari. A començaments

del segle XIX era propietat de Sant Pau del Camp, però va ser abandonat el 1835 amb la desamortització. Amb els anys deixà de ser un referent espiritual per convertir-se en un lloc de festa i esbargiment. El 1928 el temple s'obrí de nou al culte però fou cremat durant la Guerra Civil. A finals dels anys quaranta es reformà i esdevingué parròquia.

Font de Font-rúbia o del Coll

Existeix encara el lloc on hi havia la històrica font. És en un solar del carrer Tirso, número 44. Fa uns 10 anys es va netejar i van aflorar encara unes rajoletes molt malmeses, però que encara es veia clarament que era del 1807. Un ceramista del barri en va fer una reproducció sencera que es pot veure a la parròquia de la Mare de Déu del Coll. Aquesta font ja abastava d'aigua la Barcelona antiga des del segle XVI i surt citada al Llibre de les Fonts, de Francesc Socies, mestre fontaner de la ciutat, i datat l'any 1650. Va ser lloc d'aplec i fontades a finals del segle XIX i començaments del XX. La urbanització i els actes incívics han fet desaparèixer tot l'entorn i les restes encara visibles de la font fa uns anys.

Coll del Portell

Unint el Tres Turons hi ha una llarga collada, coneguda com del Portell o de Font-rúbia. L'actual carrer del Santuari ocupa aquest recorregut. Diversos camins permetien arribar a aquest coll. Els carrers Mare de Déu del Coll i Dante resseguen els camins que pujaven de Gràcia i d'Horta. El camí de Can Móra puja al costat de la paret oriental del Parc Güell des de la Travessera de Dalt; a la collada es troba amb el carrer Llobregós traçat sobre un camí que venia des de Vilapicina. La collada tenia una entrada a llevant per un camí que s'ha transfor-

Al cim del turó del Carmel, una foto de grup de les persones que vàrem fer la passejada. Gràcies a tothom per la seva col·laboració

mat en la carretera del Carmel, i una altra a ponent que venia des dels Penitents pel camí dels Àngels. El caràcter muntanyós de l'indret no impedia un trànsit important de persones des de temps remots.

Can Móra

Aquesta solemne masia encara es conserva transformada en residència de la tercera edat. Durant segles el turó es digué de Can Móra, abans d'adoptar al segle XIX en nom del santuari del Carmel. Seguint en direcció al Parc Güell pel carrer del Portell i el camí de Can Móra, arribem a un ampli mirador, als peus de l'escola Virolai, una plaça molt concorreguda actualment pels turistes que visiten l'obra de Gaudí. Des d'aquesta plaça surt un camí pedregós que puja fins al cim del Turó del Carmel

Ermita de Fàtima

En el camí de baixada trobem l'ermita de la Mare de Déu de Fàtima. És una construcció recent, aixecada als anys quaranta i ampliada als cinquanta. La promotora d'aquesta obra va ser la Fundació Fàtima, una obra de beneficència impulsada per Àngels Capmany de Vinyals. Amb aquesta finalitat adquiriren la finca coneguda com Molí del Carmel (per un molí de vent que hi havia) o Torre Castells Foradat, edificada a començaments de segle. Es redactà un enorme projecte de "Casa de família" que no es realitzà. Al seu lloc el 1971 s'inaugura una llar infantil amb accés pel carrer Santuari.

Santuari del Carmel

El 1864 es va construir l'ermita anomenada santuari de la Mare de Déu del Mont Carmel, prop del camí que venia de Gràcia i que després seria la carretera del Carmel. Hi residia l'ermità Miquel Viladoms. Inicialment tenia dependència parroquial de

Sant Joan d'Horta. A l'inici del segle XX, era un lloc molt concorregut per fer-hi aplecs, fontades i celebracions religioses, amb gent vinguda de Gràcia i Sant Martí de Provençals, sobretot. A partir dels anys quaranta va ser molt freqüentada per la quantitat de persones que van anar a viure per aquella zona. L'any 1962 es va establir com a parròquia i, a finals dels anys vuitanta, es va inaugurar el nou temple al costat de la primitiva ermita.

Carrer i pont de Mühlberg

Passat el coll de Carmel, ens enfilem cap al Turó de la Rovira pel carrer Mühlberg. Aquesta via és un catàleg arquitectònic de moltes desenes d'anys de construcció i una mostra dels errors comesos a l'hora d'edificar. Al seu extrem hi ha un pont, construït a començaments dels anys noranta, que permet passar per sobre del buit deixat per les pedreres.

Els antiaeris

El cim del Turó de la Rovira està coronat per una plataforma d'antiaeris que formaven part de la defensa activa de la ciutat durant la guerra civil. Aquest lloc estava ocupat anteriorment per una finca coneguda com "Peñasco" o "El Castell". La construcció dels antiaeris es dué a terme l'any 1938 i s'hi col·locaren quatre canons Vickers 105 mm i altre armament defensiu. El 27 de març de 2011 s'inauguraren les obres de neteja i adequació de tota aquesta zona per fer-la més accessible, recuperant-ne la seva memòria.

El barraquisme

La creixent immigració de la postguerra va comportar l'aixecament de grans poblats de barraques a tot Barcelona, que acollien una població d'unes 100.000 persones. Una part d'aquests habitatges precaris es

situaren al voltant del Turó de la Rovira, a tres enclaus: Raimon Caselles (135 barraques), Francisco Alegre (306) i els "Cañones" (150). Aquest darrer grup aprofitaren les construccions dels antiaeris. El fenomen el barraquisme al barri s'erradicà definitivament el 1990.

El poblat ibèric

L'any 1932 l'arqueòleg Josep Colomines i Roca inicià l'excavació d'un poblat ibèric, de tipus laietà, al cim del Turó de la Rovira. Es descobrí part de la muralla i des les portes d'accés, així com 44 sitges amb material arqueològic d'interès. Aquest poblat es creu que va funcionar entre els segles IV i els inicis del primer abans de Crist. L'obertura de carrers, la construcció de cases i la instal·lació dels antiaeris de la carena del turó han fet desaparèixer totes aquestes restes ibèriques. Un acurat treball de recerca encara en podria trobar alguns elements.

El Parc dels Tres Turons

És un projecte de futur del que ja s'han donat les primeres passes. El Pla Comarcal de 1953 i el Pla General Metropolità de 1976 en feren les primeres previsions. Fins el 2005 poca cosa es va fer, a part de plantar arbres i obrir algun camí. El 2009 es va aprovar el projecte definitiu (de moment) que afecta a poc més de 122 hectàrees. Després d'un llarg procés de negociació amb els veïns d'aquest territori, sobre les més de set-centes afectacions s'alliberaren 464 habitatges. Les obres es duran a terme en diverses etapes.

Nota: Podeu trobar comentaris més amplis i més informació rellegint les fitxes de les passejades número 2 (Parc del Guinardó) i número 9 (Carmel).